

Blokada Slovenije:

O blokadah in pomenu prostora / Intervju:

Maja Ivanič, predsednica Društva arhitektov Ljubljane /

Potratna moda: Zakaj še vedno gradimo energetske manj učinkovite zgradbe? / Fenomen vintage: Kdo se boji »socialistične« arhitekture? / Kuhinja kot gledališče: Projekt prenove kuhinje na Osnovni šoli Trnovo / Salewa v Bolzanu: Redek primer ekološke in vizualne vključitve komercialne arhitekture v okolje / Oblikovalski presežki: Izbor najboljših slovenskih oblikovalskih izdelkov v zadnjih dveh desetletjih

BLOKADA SLOVENIJE

Aleš Vrhovec, arhitekt

O blokadah in pomenu prostora v obdobju četrte suhe krave

Ste že opazili, da se Slovenija nekako ne znajde v svetu odličnosti, v katerem danes živijo uspešne države in regije Evrope? Ste morda opazili tudi, da imajo agencije resne težave posneti reklamo v urejenem okolju, podobnem, kot ga poznamo iz ameriških in angleških nadaljevanj - in potem praviloma pristanejo v ljubljanskih Murglah? Najti ulico, kaj šele naselje ali četrt, ki bi bila urejena, je v Sloveniji nerešljiva naloga. Ste v zadnjih dneh zaznali, koliko upoštevanja vrednih ljudi si ne more kaj, da se ne bi mimogrede pritožilo nad neprijazno državo in njeno birokracijo, ki onemogoča vsakršen projekt? In to prav v teh, prelomnih trenutkih, ko gre marsikdaj dobesedno za preživetje. Iztrgano iz konteksta, a sporočilo je podobno: piranski župan Peter Bossman pravi, da je ugotovil, da v Sloveniji deluje organizirana skupina s ciljem, da na vsak način preprečuje uresničevanje različnih projektov, nekdanji minister za gospodarstvo Matej Lahovnik isti dan pove, da birokratski aparat zablokira vsako prizadevanje, Božo Dimnik v

dnevniku govori o nesmislih, s katerimi se ukvarja naša administracija, poslovnež Joc Pečečnik o nemoči pri reševanju projekta stadiona, ker je sledil priporočilom in predpisom.

BLOKADA SLOVENIJE

Podobno kažejo tudi naše vsakodnevne izkušnje. Vsak stik z birokracijo, točneje upravnim aparatom na področju urejanja prostora, pomeni takojšnjo blokado. Razlogi so različni, bodisi prostorska zakonodaja ni sprejeta ali pa je pravkar spremenjena, lastništvo ni urejeno, soglasja ni mogoče dobiti, ni tistega, ki odloča, vloga ni popolna ali pa se je izgubila, komisija še ni zasedala, ministristvo se še ni izreklo ... Rezultat pa je vedno enak. Pri tem običajno ne sprašujemo nič posebnega: na primer ali je v Ljubljani med samimi vrstnimi hišami mogoče postaviti še nekaj novih, ali je na Obali možno zgraditi mali družinski hotel, ali se na Gorenjskem sme prizidati brnariča v velikosti ene sobe. Pa ne gre. Nič. Nikoli. Nikjer. Odločbo o gradbenem dovoljenju je zadnje čase sko-

raj nemogoče pridobiti, zapleti dobivajo epske razsežnosti in med kolegi arhitekti ni heroja, ki bi znal napovedati naročniku tisto osnovno - v kolikšnem času bo lahko začel graditi. Ker se v resnici ne ve, ali bo dovolj ne sploh mogoče dobiti. Oziroma ali ne bo po pravnomočnosti (!) vseeno padlo.

Stanje je po svoje razumljiva posledica dolgih let (tudi) slabe prakse, ki je vrhunec doživela v ekscsijah različnih dvorov, sončav in vil. Za slaboumnimi, a milo zvenečimi imeni se praviloma skriva geto absurdne gostote, slabe arhitekture, cenenih materialov in bankrotiran gradbenik/investitor v eni osebi. In sedaj končno streznitev, kar se marsikomu lahko zdi vsaj zaslužen, če ne celo zabavno, pač v smislu »tako ali tako ste pretiravali, za sedmimi debelimi pride sedem suhih krav, pa še Zemlja se čisti do leta 2012« in podobno. A vsega ne gre enačiti, problem pa je globlji in ima v sebi skriti vsaj dve pasti.

Prvi vidik, za družbo manj pomemben, je problem arhitekturnega ce-

ha. Mi pač živimo od projektov, in če te vztrajno onemogočajo, se s tem onemogoča tudi naša gospodarska dejavnost. O katere pomenu menda ni treba izgubljeni besed. Prišel je skrajni čas za temeljit pogovor znotraj strokovnih zbornic in društev, kajti položaj je alarmanten, oškodovanje stroke se dogaja vsak dan na vsakem koraku. Lahko bi ga primerjali s situacijo, ki bi nastala potem, ko bi v Uradnem listu kirurgom prepovedali operirati v torek in četrtek, za Bežigradom in z najnovejšimi skalpeli.

Drugi, bistveno pomembnejši vidik pa je, da smo arhitekti prvi člen v verigi. Kar pa hitro postane problem celotne ekonomije. Če so blokade, ni odločanja. Če ni odločanja, ni projektov. Če ni projektov, ni gradbenih dovoljenj, ni komunalnih prispevkov, ni gradbene trgovine in industrije, ni gradbišč in stotin delavcev na njih, ni obrtnikov, ni tehnologov, ni novih vrtcev, domov in pisarn, ni financiranja, ni pretoka, ni optimizma, ni kreativnosti. Predvsem pa ni služb - tudi za birokracijo ne!

POMEN GRADNJE

Nepremičnine in gradbeništvo so pač motor, arhetipski temelj vsega, po njih se meri utrip družbe, zaznamujejo vzpone in padce celotnega gospodarstva, in naj se sliši še tako zastarelo, prav nepremičnine so kazalec vitalnosti nekega območja. Ker se tudi novodobna, virtualna, visokotehnološka ekonomija navsezadnje manifestira v prostoru.

Nepremičnine vzpostavljajo podlago za kakovost posameznikovega življenja, pomenijo pa tudi temelj lastne ekonomije večine, saj verjetno 90 odstotkom prebivalstva hiša ali stanovanje pomenita 90 odstotkov osebnega premoženja.

Ne nazadnje, na kolektivni ravni nepremičnine gradijo identiteto prostora, ki že od nekdaj, danes pa še posebej, pomeni ključno primerjalno prednost mest, regij in držav v boju za pozornost in uspešnost. Uspešna okolja imajo praviloma poudarjeno prostorsko identiteto, izraženo skozi ohranjeno dediščino, skladnost in urejenost, tudi lepoto. Ali drugače, ste si Nizozemsko zapomnili po njenem gospodarstvu ali ozkih, barvastih hišah ob kanalih Amsterdama, Avstrijo po njeni vojski ali vseprisotnih lesenih balkonih in urejenih cestnih bankinah, Italijo po Berlusconiu ali slikovitih srednjeveških mestecih Toskane? Kaj je bistveno, kaj ostane?

PROSTORSKA EKONOMIJA

Urejanje prostora, arhitektura in dejavnosti, povezane z njimi, imajo torej večji pomen, kot jim ga slovenska družba danes odmerja. Posebej seveda politika, ki hermetično zaprta in nekompetentna (ter »emancipirana« od realnosti, podobno kot ekonomiji

- 1. Problema Kolizeja nista toliko rušitev in novogradnja kot dejstvo, da je tak spomenik lahko nekdo sploh kupil - in pa da se ob rušitvi ni nihče spraševal o škodi, ker se star les, opeka in okna niso ohranili za reciklažo.**
- 2. Ob velikih uspehih pri revitalizaciji Ljubljane je urbanistična paradigma območij za pešce, delitev in siromašenja pretoka zastarela - namomestiti jo morata koncept sobivanja in hibridizacija površin, podprta z neagresivno elektrifikacijo avtomobilov.**
- 3. Prenova Cankarjevega doma je skupek malih smol, ki so pripeljale do katastrofe - nekompetentne spomeniške stroke brez avtoritete, arhitekta s slabim okusom in samograditeljsko arogantne logike direktorja CD.**

ja kapitalskih trgov in birokratski aparat v svojih najbolj trdih izdajah) niti ne najde odgovorov, ki jih ponuja prav prostor. Predvsem v drugačni paradigmi, ki temelji na gospodarjenju s prostorom in gospodarstvu iz prostora. Namesto politične ekonomije prostorska ekonomija, namesto problematične ekonomije konstantne rasti ekonomija manjših, zaključnih in v sebi uravnoteženih krogov, namesto globalističnega zlorabljanja regionalistično ohranjanje prostora, vse v smislu obzirnosti, odgovornosti in odpovedi.

Treba je preprosto »sestopiti« v prostor in opaziti priložnosti, ki se ponujajo. In vzpostaviti minimalen standard pričakovanj pri tem - če državno-upravni aparat že pomaga ne, naj vsaj ne bo ovira. Še posebno v časih, ko bi moral nacionalni konsenz podpreti vsako pobudo, projekt ali investicijo, ki nikomur ne škoduje in v prostor vnaša novo vizijo, denar in zaposlitve.

BLOKADE ... IN REŠITVE

Kar je na žalost velika redkost. Očitno je nekaj v zraku, da se je lažje odločiti za blokiranje kot pa reševanje problemov. Birokratskemu aparatu so se pri tem pridružila nasprotovanja različnih družbenih skupin, civilnih iniciativ in posameznikov. Ti nasprotujejo vsemu, občasno seveda upravičeno, a kar je preveč, je preveč. Vprašajmo se, kakšni bi bili danes odgovori na vprašanja: bi podprli gradnjo Ljubljanskega gradu, postavitev cerkve na Blejskem otoku in predelavo močvirja v Sečoveljske soline - če vsega tega leta 2011 slučajno še ne bi bilo? Upam si trditi, da dobimo trikrat gladki ne, ekspresno bi bila ustanovljena civilna iniciativa, mediji pa preplavljeni z mnenji, polnimi gneva. Torej je problematičen sam koncept. Najbolj

enostavna varovalka pa vpeljava sodne takse vsaj tisoč evrov, vračljive v primeru upravičenosti vloge, ki bi dodobra oklestila nasprotovanja zaradi nasprotovanj samih.

Z birokracijo je težje. Ob številnih, ki delajo veliko in dobro, je vtis pogosto porazen. Kot vrnitev v kufkovski svet 70. let vključno s pohištvom, neprezačenimi sobami in odljudnostjo. Vsak, ki vstopi, praviloma pomeni motnjo ustaljenih ritualov kav, malic in kosil, zgodnjih odhodov, prelaganja odgovornosti, neodločanja, dopustov, bolniških, poročniških dopustov, torkov in četrtkov na off, konstantne slabe volje. Čutiti je strah (pred odgovornostjo odločitve, neizpolnitvijo naloženih del), blago zavist (do preostalih, ki niso tako vpeti v sistem) in zatekanje v lenobnost. Navsezadnje je res precej vseeno, ali se ne odločiš jutri ali čez en mesec, kajne? Po človeški plati se da vse razumeti - problem nastane, ko tak odnos do dela povsem ohromi normalno delovanje družbe in vseh tistih, ki se jim sploh še ljubi riniti. In paraliza je že tu. Nikakor niso glavni problemi preveliko število uslužbencev, višina njihovih plač, slabi ministri ali slabi zakoni. Problem je v operativnosti. V delu vsak dan. V tem, kot je ugotovil že Matej Lahovnik v intervjuju, da imajo pomembno vlogo uslužbenci tretjega razreda, ki se gredo svoje male diverzije nezadovoljstva. Vsebinska vprašanja jih ne zanimajo, prostor in kvaliteta še manj, pomembno je, da nekaj preprečijo ali vsaj odrinejo stran. Kajti pod odločitev se je treba podpisati, to pa zahteva strokovno usposobljenost in avtoriteto. Erozijska strokovnost onemogoča odločanje, povzroča strah in posledično blokade. Povejmo naravnost: o pro-

storu in njegovem razvoju so usposobljeni odločati samo arhitekti in krajinski arhitekti. Pika. Kako naj se višji upravni delavec izreka »o prilaganju morfologiji okoliških objektov«, kar običajno piše v občinskih načrtih, ko pa je morfologija (v tem primeru) strokovni termin, ki izhaja iz urbanizma. Ne silimo jih v to - in če jih, ne pričakujemo dobrih rezultatov.

PRIJAZNA BIROKRACIJA?

Kljub povedanemu rešitev obstaja. Upravne službe bi se morale zavezati k reševanju vlog v realnem času (tako, če le mogoče), delovanju v realnem prostoru (stalno spremljanje stanja na terenu) in zviševanju stopnje strokovnosti. Bistvo uprave mora postati omogočanje. Znotraj pravnih okvirjev seveda, s poudarkom na zaščiti okolja in javnega interesa, sicer pa, deklarativno - ne bomo vas ovirali! Kako blagodejno bi to zvenelo.

Slabo voljo uradnikov bi nadomestilo dnevno zadovoljstvo ob pozitivno

rešenih vlogah, vse to bi mogoče spremenilo tudi pogled na investitorje - in podjetnost nasploh, s čimer ima težavo Slovenija kot celota. Moteče je namreč hinavsko povzdigovanje investitorjev preteklosti (Benetke so zrasle kot neusmiljena nepremičninska špekulacija, podobno Stara Ljubljana, investitor je bil župan Hribar, pa duhovnik Grubar itd.) in zaničevanje sedanjih. Moteča je tudi praksa, ki pozna le dva modusa - ali popolno onemogočanje investitorjev, ki se zanašajo le na dobro delo uprave, ali popolna vdaža agresivnim in prostoru resnično škodljivim špekulantom z vplivnimi zvezami, močjo ali denarjem.

Sicer pa investitorji/podjetniki (v večini primerov) ne želijo škodovati, nasprotno, v prostor vnašajo dragoceno energijo in treba jih je samo usmerjati, jasno postavljati meje in jih prisiliti, da z lastnim egoizmom koristijo tudi skupnosti. Tukaj spet pridemo do pomena samozavestne uprave, ki jo omogoča edino visoka strokovnost in neodvisnost.

ZABLODE ... IN REŠITVE

Bistveno bolj naklonjeno kot na investitorje se pri nas gleda na samograditelje. Zakon pozna vrsto izjem, ki so napisane posebej za njih, popoldansko betoniranje je tako rekoč uzakonjeno, v upravnih postopkih imajo manj težav, ves čas se jim debelo gleda skozi prste. V deželah, s katerimi se radi primerjamo, ni tako. Enostavno zato, ker samograditeljstvo ni dobra praksa. Za vsako dejavnost družba upravičeno zahteva strokovnost, to je samoumevno za vse od uradnikov do knjižničarjev - le samograditelji so izjema. Na gradbišču gradbenega podjetja je zahtevana gora dokazil, na gradbišču samograditelja pa nič. Brez želje po mistificiranju poklica arhitekta je možno ugotoviti, da neusposobljen človek ne more zgraditi kakovostnega bivališča. Posledice so vidne povsod. Degradirana naselja brez urbanistične zasnove in komunalne opreme, neuporabne, neživiljenjske hiše, slabi tlorisi, brez stika z naravo, ekološko-energijska zavoženost, večni hrup nedeljskih graditeljev, črnograditeljstvo, siva ekonomija, neurejenost, grdost okolja. Ta pripelje do tega, da ni mogoče snemati reklam - a to je še najmanj. Hujše je izgubljanje identitete prostora, problem je, da ima praktično ves narod ves svoj kapital dobesedno zabetoniran, in neprije-

tno je, da prav večinska samograditeljska izkušnja Slovincem daje samozavest soditi o vsem v zvezi s prostorom. Pa čeprav se dokazano ne spoznajo na to.

Zato je treba prakso samograditeljstva do skrajnosti omejiti, nemudoma in brez izjem.

Naslednja zabloda se nanaša na teze o reševanju prihodnosti Slovenije v smeri visokotehnoške odličnosti in razvijanju high-tech industrij. Kar se zdi precejšen politično-akademski konstrukt, ki z realnostjo nima veliko zveze. Pogled naokoli pač ne razkriva potenciala konkuriranja Silicijevi dolini ali enemu samemu kitajskemu mestu. Zato pa toliko bolj velik potencial razvijanja nečesa, kar bi lahko imenovali low-tech odličnost. Vsakdanja odličnost. Zdrava voda, izjemna zelenjava, dobro vino, lepi stoli, torej odličnost na ravni izdelkov, ki jih temeljno zaznamujeta prostor in regionalna pripadnost. Prav tovrstna odličnost je po prepričanju mnogih odločilna za ohranjanje konkurenčnosti Evrope. Produkti in storitve z izjemno stopnjo dodane vrednosti. Nikjer na svetu se (še) ne proizvajajo boljši avtomobili, lepša moda in modernejše pohištvo. Nikjer pa tudi ne boljši pršuti in olivno olje, kvalitetnejše usnjene torbe, nikjer ni boljše združitev gastronomsko-turistično-hotelske ponudbe. Zanimiv je pogled

na predstavitev najpomembnejših podjetij Benečije, ene najrazvitejših evropskih regij. Zdi se kot srednji vek, na vrhu so tekstilna, kamnoseška in pohištvna podjetja. In nobeno računalniško. Prav ta vrsta odličnosti pa je Sloveniji pisana na kožo. Intenzivno delo z bogastvi zemlje (usmeritev v vodo, hrano in les je strategija sama po sebi), razvijanje obrtniških spretnosti (povsem zanemarjene), inovativno dodajanje vrednosti na vsakem koraku in skrbno gospodarjenje s prostorom. Tukaj se krog zapre. Prostor je ključen. Urejen, dobro načrtovan, izkoriščen, a ne izkoriščen.

VELIKA PRENOVA

Najbolj trajnostno naravnana, torej sodobna, postane v taki perspektivi prenova celotnega stavbnega fonda in kulturne krajine. Vse grajeno tkivo je treba obravnavati kot dediščino, kot velikanski kulturni in gospodarski potencial, ki čaka na ekološko, ekonomsko in estetsko prenavo. Kar bi pomenilo neizmerne priložnosti za mala, specializirana podjetja in za povsem nove profile dela. Recikliranje lesa (v Avstriji prava industrija) in drugega gradbenega materiala, obnova historičnih oken in vrat, termooizolacija starih objektov, celovita energetska sanacija, predelava tipskih hiš v večstanovanjske in varova-

4. V obdobju, ko nam v biroju ni uspelo pridobiti nobenega gradbenega dovoljenja, je v krogu osemdesetih metrov od hiše avtorja članka različnim samograditeljem povsem brez dovoljenj uspelo zasuti potok, zgraditi eno večstanovanjsko in prizidati drugo hišo - brez posledic.

na stanovanja, arhitekturno svetovanje, presajanje večjih dreves ...

Pomembno pa je tudi nekoč že uveljavljeno in sedaj pozabljeno načelo ena hiša ena ekonomija. Kočevje je po neki študiji pred vojno imelo 386 hiš in kar 230 trgovin in obrti. Tu je bil socializem neusmiljen, saj je ljudem vzel voljo do podjetnosti in vso iznajdljivost - do danes. A prav take, doma generirane službe bodo v veliki meri odgovorile, kako bomo v Sloveniji v prihodnosti preživel. In stopnjevali odličnost. Pred lastnim pragom, na lastni hiši in vrtu. O prostorskih implikacijah povedanega pa bo potreben še temeljit razmislek.

MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR PRVO MED ENAKIMI

Na državni ravni bi bilo priporočljivo prepoznati ministrstvo za okolje in prostor kot ključno ministrstvo, ki ureja bistvena vprašanja bivanja, identitete in vzpostavlja razmere za gospodarski razvoj, in mu zato dati ustrezen pomen in pooblastila. Zatem bi bilo nujno povsod, kjer odločajo o prostoru, na upravnih enotah in občinah torej, zaposlovati samo prostorsko izšolane kadre. In jih vse skupaj zavezati k stalnemu delovanju v prostoru, sprotnemu spremljanju gradenj in kasnejših posegov, tako značilnih za Slovence.

Za vse preostale pa je prav tako nujno povabilo v prostor, s parafrazo Boža Dimnika - začnite urejati vrtove, storite kaj za potomce. Vložki so minimalni, uspehi hitri, zdravo je, omogoča kontemplativne užitke, predvsem pa posamezniku pomaga sodelovati pri družbenem tkanju kvalitete - odnosov in prostora. ☉

IMATE TUDI VI NEUREJENO DELOVNO MESTO?

MzG

041 615 162

info@mzg.si

www.mzg.si

MI LAHKO TO UREDIMO!

Salon pohištva MZG | Jurčkova c. 233 | 1108 Ljubljana - Rudnik

JESENSKE UGODNOSTI

JESENSKI AKTIVNI POPUSTI za hiše Primus PASIV

"KLJUČ V ROKE", nad talno ploščo z upoštevanjem subvencije EKO sklada. Informativni izračun:

**Primus 150 m²,
bivalna površina 150 m²**

Cena: 159.271,15 € (Cena s popustom in subvencijo EKO sklada ter 8,5% DDV).

PASSIV
HAUS
geeignete
Komponente
Dr. Wolfgang Feist

PASIV

Prihranek s popustom
in subvencijo EKO sklada do*
- 32.220,00 €

DARILO TOPLOTNA ČRPALKA

Ob nakupu hiše v sistemu Lumar PRESTIGE "NA DELNI KLJUČ" ali "KLJUČ V ROKE" vam podarimo **PAKET ZEMLJA***:

- Najsodobnejšo toplotno črpalko zemlja / voda VAILLANT VWS 62/3
- Talno ogrevanje

S tem pridobite še dodatnih 2.000 € subvencije EKO sklada in obenem znižate stroške za ogrevanje do 5x.

Prihranek s popustom
in subvencijo EKO sklada do*
- 15.000,00 €
Stroški ogrevanja: do -5x

IZJEMNA CENA PAKET 25 kWh

Ob nakupu hiše v sistemu Lumar "NA DELNI KLJUČ" ali "KLJUČ V ROKE" vam ponujamo optimiran in cenovno ugoden energetske **PAKET 25 kWh***:

- Zunanja stena PRESTIGE
- Paket ZRAK - sistem kontroliranega prezračevanja
- Paket ZEMLJA - z najsodobnejšo toplotno črpalko zemlja / voda VAILLANT VWS 62/3 in talnim ogrevanjem
- Okna s trojno zasteklitvijo ($U_s = 0,6 \text{ W/m}^2\text{K}$)
- Vhodna vrata ($U < 1,0 \text{ W/m}^2\text{K}$)
- Meritev zrakotesnosti, PHPP izračun in termografija
- Dodatna izolacija strehe v predelu stropa mansarde

Prihranek s popustom
in subvencijo EKO sklada do*
- 25.000,00 €

* Več o paketih in konfiguracijah na www.lumar.si.

JESENSKE
UGODNE CENE
za izbrane hiše LUMAR

T: 02 421 67 50
I: www.lumar.si

Lumar
Živeti najbolj!

» PRIMANJKUJE NAM SPLOŠNE KULTURE «

Urša Marn, foto Borut Peterlin

Maja Ivanič je predsednica Društva arhitektov Ljubljane in predsednica mednarodne arhitekturne konference Piranski dnevi, več let pa je bila urednica revije Hiše. Z različnimi publikacijami, razstavami in konferencami poskuša dvigniti zavest o prostoru in pomenu kakovostne arhitekture.

Ena tvojih bolj kontroverznih trditev je, da demokracija ni primeren sistem za urejanje prostora. Zakaj misliš, da obvezen vsesplošni konsenz vodi v civilizacijski zaton?

► Demokracija je najprimernejša družbenopolitična ureditev, ni pa najprimernejši način odločanja o strokovnih vprašanjih, ker zahteva po vsesplošnem konsenzu blokira konkretno reševanje problema. Zavrteti kolesje demokracije je res težko! Tudi na starogrški agori je odločitev v imenu ljudstva sprejemala le peščica modrecev. Demokratično lahko odločamo o političnih, o splošnih družbenih tematikah in problemih - do kdaj bodo odprte trgovine, ali je v lokalih prepovedano kaditi, demokratično volimo župana ... Ne moremo pa z vsesplošnim konsenzom odločati npr. o poteku srčnih operacij in načinu zdravljenja, o sistemu šolstva in zahtevah učnega programa, o davčnih in pokojninskih reformah, o poteku avtocestne trase ... Ta področja zahtevajo znanje strokovnjaka oz. skupine strokovnjakov. Enako je z urejanjem prostora in arhitekturo. Ljudje napačno mislijo, da gre pri arhitekturi le za estetski vidik, za kombiniranje barv in materialov, kar je stvar osebnega okusa. Pa ni res! Arhitektura je eksaktna veda. Prostor, torej tudi hiša in interjer, se oblikuje in načrtuje podobno,

kot se rešuje matematični problem - po natančno določenih metodah, strokovnih pravilih in postopkih. Arhitekt ali pa skupina arhitektov, urbanistov, gradbenikov, psihologov, sociologov ..., zbranih okrog določenega prostorskega problema, ima torej strokovno avtoriteto - znanje in izkušnje, zaradi katerih lahko demokratično pove celovito premišljeno, strokovno najprimernejšo rešitev. In ta pač mora imeti večjo težo kot parcialne, z vsesplošnim konsenzom izglasovane rešitve laične javnosti, ki v ospredje največkrat potiska osebne interese. Zavedati se moramo, da sta prostor in arhitektura javno dobro in da arhitektura v prostoru ne stoji le eno sezono, temveč desetletja, stoletja. **Alternativa je torej strokovno demokratično odločanje?**

► Točno tako. Zaupanje v stroko, ki je Slovenci, žal, ne spoštujemo dovolj. Seveda pa lahko postaneš strokovnjak šele, ko si pridobiš dovolj znanja in izkušenj. In greš skozi strokovno dogovorjena in priznana sita. A ko si na cilju, dvoma o tvoji strokovnosti več ne bi smelo biti. Žal pa stroko pri nas zanika tudi sistem javnih naročil, ki pred strokovnost in reference postavlja ceno. Javno gradnjo tako večinoma načrtujejo najcenejši in ne najboljši, najbolj kompetentni projektanti. Prav to pa draži tudi izvedbe, ki so

zaradi slabih načrtov slabe, zaradi poznejših popravil in hitre dotrajnosti pa tudi veliko dražje. Cena projekta se v primerjavi s ceno izvedbe meri zgolj v nekaj odstotkih, zato je tu ozkogledost vladajočih finančnikov popolnoma nerazumljiva. Prav v finančnem interesu bi morali prevladovati strokovnost in kakovost projektov, saj celovito premišljena rešitev, ki je pač ni mogoče narediti za malo denarja, ker je zanjo potreben čas, poceni izvedbeno investicijo. Ali kot pravi rek: »Nismo dovolj bogati, da bi kupovali poceni.« Vlada je pred kratkim sicer izdala smernice za t. i. zelena naročila, po katerih naj bi se vrednost arhitekturnega projekta ocenjevala skozi celotno »življenje« stavbe, od načrtovanja, izvedbe, trajnosti in ekološke uporabe materialov, emisij proizvodnje in transporta do razgradnje objekta. A dejstvo je, da pri javnem naročilu o izboru projektanta še vedno odloča zgolj najnižja cena projekta.

Kakšna je splošna kultura bivanja v Sloveniji? Se pri umeščanju objektov v prostor dovolj upošteva obstoječe okolje ali prevladujeta egocentrična želja po izstopanju in brezbriznost?

► Kultura bivanja je odsev splošne kulture. Te nam ne oblikuje le družina, ampak tudi šolski sistem in družba. In primanjkuje nam prav

splošne kulture. Že v medsebojni komunikaciji. Kritiko vedno sprejemamo kot nekaj negativnega. In žal je tako večinoma tudi izrečena. Slovenci imamo naivno aroganten odnos do dela strokovnjakov: imamo na primer čudno navado, da moramo stanovanje, ki ga kupimo, ali pisarno, ki nam je dodeljena, takoj preurediti po svoje. Ker se nam zdi, da znamo svoje bivalne prostore postaviti in oblikovati bolje, kot je to strokovno razmislil arhitekt. Kultura bivanja je odnos do prostora in odnos do soljudi. Pred dvema letoma sem v osnovnošolskem učbeniku svojega nečaka zvedela, da obstaja pravica do pravice. Nikjer pa nič o dolžnosti do dolžnosti. Prav je, da se zavedamo svojih pravic. Ampak v skupnosti se moramo zavedati tudi svojih dolžnosti. Oblikovno arhitekturni kaos slovenske grajene krajine, ki ga danes skoraj vsi opazimo in se nad njim zgražamo, ni le posledica slabe prostorske zakonodaje in nedelovanja inšpekcijsko-kazenskega sistema. Je predvsem odsev individualizma, ki ga privzgamemo in sami živimo. Samoumevno je postalo udejanjanje lastne volje in mnenja, upoštevanje zgolj lastnih potreb in želja, postavljanje osebnega interesa pred interes skupnosti. Zdi se, da kolektivni duh, ki je zlasti v oblikovanju prostora bistvenega pomena, žal obstaja le še v glavah poslednjih socialističnih nostalgikov in arhitekturnih idealistov.

Te kot arhitektko zelo zabolijo oči ob pogledu na pisana skropucala, ki so v Sloveniji zrasla v zadnjih letih? Tu mislim na vse roza, živo rumene in drugih barv hiše z belimi robovi, rimskimi stebrički ...

NAJVEČ ARHITEKTURNE IN PROSTORSKE ŠKODE NAREDIJO PRAV ARHITEKTI. KOT V VSAKEM POKLICU JE TUDI MED ARHITEKTI DOBRIH LE PRIBLIŽNO PET Odstotkov.

► Ja, zelo. Ampak se vedno znova tudi sprašujem, kam in zakaj je izginila prefinjena arhitekturna in oblikovna estetika šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Modernistične hiše iz tega obdobja so, če so seveda vzdrževane, pravi arhitekturni in za tisti čas tehnološki biser v primerjavi z večino sodobne novogradnje. Zakaj se je generacija mojih staršev takrat navduševala nad avantgardno arhitekturo, danes pa ljudi navdušuje kvazi idilična hiša z banalno preslikavo tradicionalnih elementov in po možnosti s provansalsko-toskanskim pridihom? Menim, da arhitekturi škodi tudi prevelika ponudba trga! Dejstvo, da je vse mogoče kupiti v trgovini, zmanjšuje človeško kreativnost in zahtevnost, s tem pa tudi arhitekturno kakovost in arhitekturni presežek. Nekoč je na slovenskem trgu obstajalo približno pet vrst Gorenjevih keramičnih ploščic, osem tipov Meblovih luči in sedem tipov stolov Stola Kamnik, in vsi so bili lepi, zato je bila tudi večina domov in pisarn lepo opremljenih. Danes pa je tržišče zapackano s preveliko izbiro, v kateri je večina stvari grdih, banalnih, nepotreb-
Katere slovenske regije imajo najbolj iznakaženo arhitekturno podobo?

► Vse po vrsti. Morda še najmanj

Primorska. Vse so preveč pozidane, predvsem z individualnimi hišami in prizidki prizidkov. Izginjata narava in lokalna identiteta. Regije se arhitekturno sploh ne razlikujejo več. Tako rekoč vsaka vas ima krožno križišče, takoj za njim pa še vsaka svojo industrijsko cono in ogromno nakupovalno središče v »arhitekturnih škatlah«, postavljenih večinoma na nekoč kmetijskem zemljišču. Je naša kupna moč glede demografskih napovedi res tako velika? Smo sredi recesije, pa sta se v Ljubljani pravkar odprla dva nova Lidla! Podobi slovenske krajine je zelo škodoval tudi zakon o občinah. Prostorsko in mentalno smo razparcelirali že tako majhno deželo. Namesto skupne nacionalne vizije imamo 211 lokalnih interesov in parcialne ad hoc rešitve. Na vseh področjih!

Nekoč si dejala, da z zasebno gradnjo individualnih stanovanjskih hiš kot termiti spodjedamo naravo. Bi morali imeti v tako majhni deželi predpisano, koliko arhitekture potrebujemo glede na predvideno število prebivalcev?

► Lani smo s kolegi prijatelji dr. Dominiko Batisto, Tanjo Barle in Primozem Jezo zasnovali projekt PICO.NATURA.REGION, v katerem opozarjamo na pretirano pozidanost in s tem iznakaženost slovenske krajine in s primeri predlaga-

mo sistematično sodobno regionalno prenavo obstoječega fonda vseh slovenskih individualnih hiš. Namen projekta je zavezati novo individualno gradnjo in s tem nadaljnje poseganje v še neokrnjeno naravno krajino. Država bi morala predvideti smiselno razmerje med pozidanim in nepozidanim prostorom. Ne le glede na kupno moč prebivalstva in demografske analize, ampak predvsem glede na odstotek pridelovalnih površin, ki jih potrebujemo za samoprehranitev. V Sloveniji bi lahko glede na predvideno število prebivalcev uvedli vsaj nekakšno regulacijo, ki bi zahtevala, da se za vsako novogradnjo naravi vrne enaka površina že obstoječe nekakovostno pozidane parcele ali ruševine. Predvsem pa potrebujemo urbanistično regulacijo, ki bi dopuščala le gradnjo v strnjениh naseljih.

Bi morali župani za preprečevanje estetskega in prostorskega kaosa uvesti strožje mestne odloke in ukrepe?

► Predvsem potrebujemo skupno nacionalno vizijo, kaj sploh želimo narediti z našo malo deželo. Glede na to, da je Slovenija po številu prebivalcev manjša kot večina metropol, bi zadostovala že podjetniška hierarhična ureditev in skupen, a fleksibilen prostorski nacionalni plan, ki se lahko prilagaja regijskim

posebnostim in potrebam. Župani bi urbanistične in splošne arhitekturne odločitve lahko sprejemali le skladno z generalno vizijo, mestni odloki in ukrepi pa so lahko bolj svobodni. Eden od nujno potrebnih mestnih ukrepov v Ljubljani bi bila fasadna regulativa - poenoten videz fasad na posamezni stavbi. Kar ne bi prispevalo le k urejenemu videzu mesta, ampak bi tudi pocenilo prenavo, ki z uvedbo energijske izkaznice čaka večino zgrajenih objektov. In prepoved uporabe bele plastike za stavbno pohištvo. Kakšna estetska in ekološka polucija! Odgovornost za enotno in strokovno prenavo pročelij večstanovanjskih hiš bi morali nositi upravniki in izvajalci, ki morajo imeti o videzu in prenovi fasade dovolj arhitekturno-strokovnega znanja. Tudi to, da morajo okenske delitve slediti originalu. Druga regulativa je omejitev decibelov v lokalih, še posebej v dopoldanskih in popoldanskih urah, ko večina ljudi pride v lokal na pogovor. Večina lastnikov lokalov in večina natakarejev ne razume razlike med lokalom in diskoteko. Preglasna glasba odraža nizko raven urbane kulture. Tretja regulativa - program in vsebina mestnega pritličja. To bi moralo biti vedno javno dostopno, vsebina in ponudba pa načrtovana in nadzorovana s strani mesta, ki mora tudi v centru

zagotoviti dovolj živilskih in gospodinjstvo-tehničnih trgovin.

Pa mesto sploh lahko regulira barvo fasad objektov v zasebni lasti? Ali ni zasebna lastnina v kapitalizmu nedotakljiva?

► Fasada ni zgolj zasebna last, saj se odpira v javni prostor. Že po zakonu pa zasebna last niso fasade večstanovanjskih hiš in stolpnice. Torej tudi fasadne zasteklitve ne. Fasada je avtorsko delo in javno dobro. Mesto bi torej smelo, pravzaprav moralo, seveda skupaj s stroko - urbanisti, mestnim arhitektom in spomeniškim varstvom - sprejeti splošne smernice glede prenove ali novih pročelij. Prepričana sem, da bi ljudje pametne in sistematične omejitve in smernice tudi dobro sprejeli in se jih držali.

Koliko je k degradaciji prostora pripomogla prostorska zakonodaja, ker je preveč zapletena, hkrati pa se še ne prestopa spreminja?

► Nad komplicirano in prehitro se spreminjajočo prostorsko zakonodajo se pritožujejo še prostorski uradniki! Zaradi neuskajenosti prihaja do zmede in nejasnosti tako na strokovni kot pravni ravni. Zmeda pa omogoča premoč osebnih interesov nad skupnimi. Prostorsko zakonodajo bi morali urediti z desetimi osnovnimi točkami oz. principi. Na Društvu arhitektov Ljubljane se pogovarjamo, da bi pripravili poenostavljeno shemo zakonodaje. Veliko bi pripomogel tudi dvig bivalne kulture, ki je ne more vzpostaviti nobena še tako dobro napisana zakonodaja. Zato bi bilo nadvse smiselno vzgojo o prostoru in arhitekturi vpeljati že v vrtnice in predvsem v osnovne šole.

Pogosto se zgražamo nad kockastimi tipskimi hišami, ki so od sredine 60. let do sredine 80. let zrasle v samograditeljski praksi. Toda v primerjavi s stihijo, ki je na področju gradnje enodružinskih hiš zavladala v zadnjih letih, se zdijo tipske hiše manj problematične.

► Model tipske hiše se je v svetu pojavil v času industrijske revolucije, ob preseljevanju ljudi s podeželja v mesta, zaradi česar je bila nujna hi-

tra urbanizacija. Pri nas pa po drugi svetovni vojni. S projektom tipskih hiš, ki je bil seveda v državnem interesu, so se ukvarjali vsi pomembni in veliki slovenski arhitekti - Savin Sever, Danilo Fürst, France Ivanšek, Stanko Kristl ... Zato so originalni načrti večine tipskih hiš nadvse inovativni in za tisti, pa tudi današnji čas zelo sodobni. Žal je država s Kardeljevim zakonom o samoupravnem družbenem planiranju iz leta 1967, ki je nadomestil nacionalno prostorsko planiranje, in z lahko dostopnimi krediti spodbudila samograditeljstvo. Le-to je originalne tipske projekte samovoljno spreminjalo po lastnem (ne) okusu, in tako so nastali arhitekturni mutanti med malo povečano kmečko hišo in pomanjšanim transformatorjem, ki jih najdemo po vsej Sloveniji. Večji problem kot današnja oblikovna stihija enodružinskih hiš je slika celotne slovenske naravne in grajene krajine. Ta je danes takšna, da razen neprelovnih gozdov in nedostopnega hribovja skoraj ni nepozidanega prostora. Ker nimamo nacionalnega urbanističnega plana, se zida vse povprek, brez smernic, brez omejitev, brez enotne vizije. Goriška Brda - na vsakem griču raste nova hiša, oko si sploh ne more več spočiti na zelenju. V vaseh pa je polno propadajočih domačij.

Kaj so kvalitete tipskega projekta?

► Tipska hiša je velik arhitekturni izziv. Seveda pa je treba pomen in namen tipske hiše pravilno razumeti. Danes si tudi večina arhitektov pod pojmom tipska hiša napačno predstavlja povsem fiksirano in togo zasnovo, ki ne dopušča sprememb, temveč se klonsko multiplira, ne glede na kontekst ali klimatsko raznolikost. V resnici pa bi moral imeti projekt tipske hiše prožno in odprto zasnovo oz. tipologijo, nekakšen arhitekturni nastavek, ki se lahko navzven, z volumni smiselno prilagaja regijskim značilnostim, reliefu terena, podnebnim razmeram, osončenju ..., s prostorsko zasnovo pa seveda bivalnim idejam arhitekta in pričakovanjem

lastnika. Kot v sistemu Lego, kjer tipski elementi dopuščajo neskončno variacij.

Se tudi tebi zdi, da imajo samograditelji še danes rahlo prednost, kar zaveda naklonjenost občinskih uprav?

► Slovenci imamo že genski zapis, da si moramo sezidati hišo. In da to znamo narediti kar sami. Ljudje na občinskih upravah po navadi nimajo arhitekturne izobrazbe, morda jim je zato bližja estetika samograditeljev. Moram pa priznati, da sama na občinah nimam slabih izkušenj z uradniki - če znaš svoj projekt primerno predstaviti in prisluhniti njihovim pripombam, pomislekom ali navodilom, ki so, mimogrede, velikokrat zelo smiselni, so tudi bolj inovativne arhitekture na občinah dobro sprejete. Sicer pa je gradnja brez načrtov nevarna jama, ki si jo kopljejo samograditelji - projekti niso zgolj navodila za gradnjo, ki jih je treba plačati arhitektu oz. projektantom, temveč tudi uradni dokument. Če gre pri izvedbi kaj narobe, sodišče vedno zani-ma, kaj je v uradnih načrtih.

Verjetno se strinjaš, da prisotnost arhitekta pri snovanju hiše še ni merilo za kakovost, da torej vsaka hiša, ki jo podpiše arhitekt, še ni nujno dobra.

► Ne le to! Menim celo, da največ arhitekturne in prostorske škode naredijo prav arhitekti. Kot v vsakem poklicu je tudi med arhitekti dobrih le približno pet odstotkov. Sicer pa trdim, da je na svetu preveč arhitekture in preveč arhitektov. In da bi se na svetovni ravni morali usmeriti k prenovi in posodobitvi obstoječega zgrajenega stavbnega fonda - hiš, stavb, mestnih četrti, celih mest, ki trenutno propadajo in ustvarjajo »urbane črne luknje«. Tako bi verjetno prihranili veliko časa, materiala in energije. Z vsako novogradnjo pa zgublamo naravni prostor. Arhitektura mora svojo globalizacijsko ekspanzijo preusmeriti v ustvarjanje lokalne kakovosti bivanja. V tem je tudi bistvo trajnostnega razvoja.

Kaj je tisto, kar ločuje dobrega od slabega arhitekta?

► Dober arhitekt odpira naročniku nova bivalna obzorja, zna premikati njegove bivanjske vzorce. Slab arhitekt pa investitorje želje zgolj prevede v arhitekturno-tehnične načrte. Za dobrega arhitekta so omejitve izziv, za slabega pa izgovor za slabo arhitekturo.

Pokojni arhitekt Savin Sever se je z detajlom okna na stavbi Astre ukvarjal šest mesecev. Je ob današnji hitrosti časa kaj takega še mogoče? Si arhitekt sploh še lahko vzame več mesecev za razmišljanje o enem samem detajlu?

► Lahko, če je poročen z bogato dedinjo (smeh) ... Danes je treba projekt, ne glede na velikost površine objekta, ki se načrtuje, končati v približno treh, štirih mesecih. Ne le, ker se vedno mudi z odprtjem gradbišča. Tudi zato, ker imajo projekti tako nizko ceno. Daljši časovni roki načrtovanja projektantom ne bi omogočili finančnega preživetja. Prav hitrost je tudi eden od vzrokov nekakovostnih projektov in posledično izvedbe. V treh mesecih komaj arhitekturo in tehnično domisliš ter uskladiš zasnovo. Ker za detajle skoraj ne ostane časa, si prisiljen uporabiti neinventivno ponudbo trga.

Čemu pripisuješ dejstvo, da je splošna bivalna kultura na severozahodu Evrope na mnogo višji ravni kot pri nas?

► Ne le na severozahodu, predvsem na severu. Podnebje je tam mnogo bolj zahtevno, zato se je treba bolj racionalno obnašati. Racionalnost pa veliko pripomore k splošni in bivalni kulturi. Poleg tega severozahodne Evrope ni oplazil socializem, ki je v duhu enakosti zbrisal meščansko bivalno kulturo. Podeželanom, ki so se po drugi svetovni vojni množično preseljevali v mesta, se ni bilo treba »integrirati« v meščansko kulturo, ampak so zgolj prenesli svoj način bivanja. Zato je večina slovenskih samograditeljskih enodružinskih hiš podobna malo povečani kmečki hiši - majhna okna in veliko sobic v neproporcionalnem volumnu. Slovencem nam bivalno kulturo ves čas »obra-

digitalija

U·R·C
NADZIRAJTE SVOJ DOM
Z ENIM UPRAVLJALCEM:

- LCD TV
- OZVOČENJE
- »MULTIROOM« SISTEM
- DOMAČI KINO
- ZUNANJE OZVOČENJE
- LUČI, ZAVESE, ŽALUZIJE

STE IZGUBILI NADZOR?

Z daljinskim upravljalcem URC se vam to ne more zgoditi.

Prepričajte se na lastna ušesa

Digitalija se lahko pohvali z bogato paleto inovativnih izdelkov, oblikovanih na tak način, da lahko v celoti okusite vsako zadnjo podrobnost vaše najljubše glasbe ali filma.

Obiščite nas v prodajno-demonstracijskem salonu Digitalija in preizkusite naše izdelke.

V Digitaliji vam:

- Strokovno svetujemo.
- Izdelamo načrt za ozvočenje.
- Izdelamo načrt za »multi-room« sistem.
- Izvedemo montažo.
- Poskrbimo za vaše udobje.

ča« tudi kulturni preprih, zato nam skozi zgodovino ni uspelo »urediti in osvojiti« lastnih bivalnih standardov. Pred kratkim sem od prijateljice zgodovinarke in etnologinje slišala zanimivo tezo o slovenski podložnosti, ponižnosti in prilagodljivosti - te naše karakterne lastnosti, ki se jih nekako sramujemo, so nam pravzaprav omogočile, da smo maloštevilni, kot smo v vsej zgodovini bili, sploh lahko obstali in ohranili svoj jezik, kulturo. Z nadutostjo, agresivnostjo in upori nam verjetno ne bi uspelo preživeti, saj bi nas večji in močnejši narodi uničili.

Bi bilo gradnjo predimenzioniranih hiš in prizidkov mogoče ustaviti z davkom na nepremičnine?

► Ja. O tem se velikokrat govori, ne vem pa, ali se je priprave zakona kdo resno lotil. Prav tako bi pomagal nacionalni prostorski plan, ki bi moral, kot sem že omenila, nastati na podlagi nacionalne vizije in ki bi vseboval veliko smernic in omejitev. Ena bi bila lahko tudi ta, da smejo biti enodružinske hiše le prtilične, da lahko - še zlasti grde - ostanejo skrite za drevesi.

Eden bolj kričočih urbanih zgledov nizke bivalne in estetske kulture so oglasi in napisi. Ali tega oglaševalskega onesnaženja res ni mogoče omejiti?

► V Avstriji kozolce še vedno uporabljajo za to, čemur so namenjeni, v Sloveniji pa na večino tistih, ki niso na pol porušeni, obešajo oglasne panoje. Z današnjega vidika je sivina socialistične monotonosti prava urejenost! V socializmu je bila cela vrsta stvari na mnogo višji kulturni ravni - ne le urejenost krajine, tudi domača televizijska in časopisna produkcija. Oddaje in tiskani mediji niso poneumljali, ampak izobraževali, reklame so bile inteligentne in duhovite. Nekorektno se mi zdi, da nacionalna televizija, ki jo plačujemo, po vsebini televizijskega programa tekmuje s komercialnimi. Izobraževalne in kulturne oddaje so predvajane ob nemogočih urah - zgodaj popoldne ali sredi noči. Verjetno bi sodobna Marija Terezija znala marsikaj urediti.

Zakaj se stroki zdijo tako sporni prenoviteljski posegi v interjer Cankarjevega doma? Bi bilo prenavo res mogoče izpeljati ob doslednem spoštovanju izvirne arhitekture Edvarda Ravnikarja ali je to iluzija?

► Cankarjev dom, ki ga je zasnoval mednarodno priznani arhitekt in akademik prof. Edvard Ravnikar, je zaradi izjemnosti originalne arhitekturne in oblikovne zasnove del kulturne dediščine Slovencev. Kulturne spomenike pa naj bi ohranjali tudi za prihodnje rodove, ker s tem ohranjamo svoje korenine, svojo bit. Arhitekturna stroka se zaveda, da stavba ni muzej, temveč živ organizem, ki se mora prilagajati

novemu času, novim potrebam in zahtevam, in da so del »življenja hiše« tudi prenove. Vendar pa morajo prenove kulturne dediščine potekati dosledno po protokolu spomeniškega varstva - v skladu s spomeniškovarstvenimi smernicami in omejitvami ter pod nadzorom in v soglasju s stroko. Predvsem pa v spoštljivem in zadržanem odnosu do originala, s ciljem ohraniti duha časa in prostora. Nikakor pa prenova kulturne dediščine ne more biti priložnost za eksponiranje in promoviranje avtorske kreativnosti arhitekta prenove, kot se je to zgodilo v Cankarjevem domu. Prenova kluba CD, druge kleti, prve kleti in Kosovelove dvorane je uničila celovitost in integriteto stavbe Cankarjevega doma. Hiša je s prenovo, kjer sta delo mednarodno priznanega arhitekta prof. Ravnikarja vrednotila le naročnik in njegov arhitekt, zgubila svojo identiteto in dostojanstvo. Še najbolje jo je odnesla velika sprejemna dvorana, kjer se je na srečo, a žal šele v zadnji fazi, saj je bila stroka s prenovo seznanjena tik pred izvedbo, v prenovo vključila tudi ekspertna skupina arhitektov, poznavalcev Ravnikarjevega arhitekturnega dela in specialistov za prenovo. Sicer pa je kriva za nastalo situacijo tudi država. Ministrstvo za kulturo bi moralo prenovo kulturnih spomenikov zaupati le preverjenim arhitektom z referencami. Prepričana sem, da bi bolj subtilen, izkušen in do originala spoštljiv arhitekt znal želje naročnika uskladiti s strokovno dopustnostjo prenove in posodobitev izpeljati z ohranitvijo izvirne ideje Ravnikarjeve arhitekture.

Kako je mogoče, da stavba CD še vedno ni zaščiten, da merila spomeniškega varstva zanjo ne veljajo in da je zato kakršnakoli prenova te stavbe prepuščena zgolj željam naročnika in presoji njegovega arhitekta?

► Območje Cankarjevega doma in Trga republike je po mestnih načrtih že urbanistični spomenik, žal pa ga ministrstvo za kulturo zaradi lastništva parcel trga še vedno ni uspelo zaščititi kot spomenik državnega pomena. Konservatorji sami pravijo, da je režim varovanja Trga republike slab, prav tako pa tudi hiše in interjerja Cankarjevega doma. Arhitekturna stroka je lani skupaj s spomeniškim varstvom pripravila natančne smernice prenove. A ker niso dovoljevale vseh posegov, ki jih je naročnik želel izpeljati, smernice pa takrat še niso imele uradne zakonske potrditve, se pri prenovi niso upoštevale, vsaj ne tiste bistvene - nedopustnost dviga stropa v prvi kleti, ohranitev originalne zasnove stropa, tapisona ... To, da se moramo kulturniki med sabo dogovarjati na veljavnih zakonskih podlagah, marsikaj pove o stanju naše kulture.

Opozorila si, da smo v Sloveniji priča arhitekturnemu paradoksu: prenavljamo stvari, ki bi jih morali zgolj dosledno obnoviti, obnavljamo pa arhitekturno šaro, ki bi jo morali korenito posodobiti ali celo porušiti. Koliko je za to kriva spomeniška služba? Ali ta preveč popuša pod pritiski investitorjev?

► V Sloveniji smo tako okuženi in prepojeni z birokracijo, da imamo popačeno sliko o realnosti življenja. Ne znamo prepoznati dejanskih problemov, ne zmoremo si zastaviti pravih vprašanj, s katerimi bi lahko prišli do pravih odgovorov za reševanje pravih problemov. Pred konkretnim reševanjem je treba izpeljati toliko postopkov, da se problem na koncu izgubi v papirjih, počasnosti in neodločnosti našega uradništva. Zato tudi prihaja do urbanih nelogičnosti in banalnosti - porušili smo Kolizej, ki je imel svojo zgodovinsko in arhitekturno vrednost in ki bi lahko s sodobno prenavo postal ena od evropskih arhitekturnih atrakcij. Ob tem pa so nekvadratna zazidava npr. ob Po-

ljanski cesti, levo od izteka Roške ceste, ali pa arhitekturno ničvredne prtilične hiše ob vpadnicah - Tržaška cesta je eklatanten primer - spomeniško nedotakljive. Krivde za to ne gre pripisati zgolj spomeniškim službam, čeprav sem prepričana, da bi morale posodobiti in poenostaviti svoje delovanje ter zelo tesno sodelovati s prostorskimi inšpekcijami, ampak predvsem državi in njenim zakonom, za katere je birokratski potek postopka pomembnejši od rešitve dejanskega problema. Prav to pa znajo v lastno korist izkoristiti agresivni investitorji.

Ali ni paradoksalno, da ste strokovnjaki pred uničenjem branili Cankarjev dom, hkrati pa molčali ob rušitvi Kolizeja, čeprav je šlo za zaščiten spomenik?

► Stroka tudi ob rušitvi Kolizeja ni molčala. Odzvala se je takoj po znanih rezultatih za stroko spornega vabljenega arhitekturnega natečaja in tudi dosegla, da je ministrstvo za kulturo Kolizej začasno spomeniško zaščitilo. Je pa, žal, to bitko

izgubila. Nacionalna vizija bi morala natančno opredeliti tudi odnos države in mesta do kulturne dediščine. Nesprejemljivo je, da država in mesto s figo v žepu iščeta oz. čakata na primernega investitorja prenove, v resnici pa dopuščata propadanje objektov, še zlasti objektov z arhitekturno zgodovinsko vrednostjo do te mere, da jih je na koncu, ker bi bila prenova zdaj res neekonomična, najbolje porušiti.

Po mnenju spomeniške službe je šlo v primeru Kolizeja za izjemen spomenik v širšem srednjeevropskem prostoru. Če mnenje spomeniške službe pri odločitvi o rušitvi objekta nima teže, zakaj to službo sploh potrebujemo?

► Spomeniško službo zagotovo potrebujemo. Ne potrebujemo pa uradnikov, ki na življenje gledajo zgolj skozi zakonske paragrafe, ki z dopisovanjem prelagajo odgovornosti drug na drugega in ki si v ključnih trenutkih ne upajo prevzeti odgovornosti za odločitve.

Kako ocenjuješ projekt novega Kolizeja?

► Nisem navdušena. Trendovska arhitektura, ki jo najdemo povsod po svetu. Arhitektov kontekst lokacije sploh ni zanimal. V natečajni rešitvi je bila hiša tudi po mnenju mestnih urbanistov previsoka, kompromis, zaradi katerega so višino hiše znižali, pa je arhitekturne proporce hiše poslabšal.

Čeprav je stari Kolizej porušen, novega ne bo vsaj do leta 2015. Torej bo Ljubljana dobila še eno prazno gradbeno jamo. Bi morali te jame, ki kazijo podobo mesta, dodatno obdavčiti, da bi investitorje prisilili v gradnjo?

► Obdavčitev se mi zdi dobra ideja. Predvsem pa bi moralo imeti mesto pri gradnji na lokacijah v mestnem centru mnogo strožja pravila igre in vnaprej dorečeno strategijo izvedbe. Investitor, ki gradi v mestu, bi moral že v fazi dogovarjanja z mestno upravo o gradnji objekta poleg načrtov in makete zasnove predložiti tudi natančen časovni načrt izvedbe, ki ne bi smel biti daljši od enega leta. Predloženih načrtov in časovnega plana bi se seveda moral dosledno držati oz. zanje kazensko odgovarjati. Kar pa se v resnici nikoli ne zgodi. V Sloveniji bi morali posodobiti tudi pristojnosti inšpekcijskih služb, ki zdaj zgolj birokratsko ugotavljajo in zapisujejo zakonske kršitve, nimajo pa pravice izrekovanja takojšnje kazni. V Benetkah deluje arhitekturna policija, ki reagira v trenutku. V Avstraliji pride strokovna komisija z upravne enote takoj po koncu gradnje preverit, ali je hiša zgrajena po predloženih načrtih. Dovoljena toleranca odstopanja dimenzij je pet centimetrov. Če jo investitor prekorači, mora presežene dimenzije rušiti oz. spremeniti na lastne stroške.

V Ljubljani je razvojno težišče že ne-

kaj časa center, druge četrti pa niso tako vključene v mentalno podobo mesta. To se kaže v slabo razvitih javnih in na pol javnih odprtih prostorih mestnih četrti zunaj centra. Kdo je za to kriv - mestna oblast, ker ima premalo posluha za območje zunaj centra?

► O mentalni podobi mesta ne odločajo zgolj župan, mestni svet in arhitekti. Ljudje odgovornost tako radi prelagamo na abstraktne pojme, kot so sistem, uprava, država. V resnici pa bi lahko marsikaj storili ali organizirali sami. Noben sistem ne deluje sam od sebe, temveč njegovo kolesje vedno požene človek, ljudje. V današnjem času primanjkuje samoiniciativnih skupnih akcij, v katerih bi prebivalci s pomočjo arhitektov sami uredili svoj prostor. Kolikor sem lahko spoznala župana in mestnega arhitekta prof. Koželja, lahko rečem, da sta dojemljiva za pametne predloge. Res pa je, da je bila Ljubljana v petnajstletnem urbano-arhitekturnem zatišju in da se zdaj pač urejajo območja po prioritetah. Če bi se mesto sproti razvijalo, verjetno razlika v urejenosti centralnega območja mesta in obrobja ne bi bila tako velika.

Odnos mesta do javnega in poljavnega prostora v Ljubljani se kaže v podpori prenove in načinu dograditve Plečnikovega stadiona. Odprt prostor in stadion sta bila javna prostora, namenjena vsem prebivalcem Bežigra-

da. Zdaj pa naj bi ta prostor v celoti izkoristili v komercialne namene. Ali ni sramotno, da mesto daje prednost profиту investitorja namesto lokalni skupnosti?

► Narobe je že to, da mesto ali država prodajata nacionalne kulturne spomenike zasebnim investitorjem. Kulturni spomeniki so javno dobro, zato bi morali vedno ostati v mestni ali državni lasti, ta pa bi morala zanje seveda primerno skrbeti in jih vzdrževati. Če pa mesto ali država zaradi pomanjkanja denarja kulturni spomenik prodajata zasebnemu investitorju, bi mu ga morala dati skupaj z natančno določeno vsebino in z že strokovno narejenimi, sprejetimi in potrjenimi projekti prenove. Tako bi se lahko investitor vnaprej odločil, ali se mu investicija izplača oz. ali ima še vedno interes za nakup. Pri Plečnikovem stadionu je mesto prodalo kulturni spomenik brez vnaprej določenih pogojev vsebine in prenove, in nato od investitorja skupaj s stroko in javnostjo pričakovalo, da bo svoj denar brez povratnega profita vložil v obnovo. Od zasebnega investitorja, če seveda nima zgolj interesa mecenstva, tega pač ne moremo pričakovati. Prepričana pa sem, da bi bilo profesionalno transparentno strategijo za sodelovanje pri obnovi oz. prenovi kulturnih spomenikov zainteresiranih mnogo več zasebnih investitorjev. ☺

dolnov
Šuceva 23, Kranj

SALON KOPALNIŠKE OPREME IN PLOŠČIC
SALON KUHINJ
VRATA LESNA

Dolnov, d.o.o., Šuceva 23, Kranj
Telefon: 04/201 30 14
dolnov@dolnov.si, www.dolnov.si

Odpiralni čas:
pon. - pet. 7.30 - 20.00
sobota 8.00 - 13.00

PE Levec, Lesnina Lgm, d.o.o.
Levec 18, Petrovče
Telefon: 03/425 75 50

Razgledi Perovo Kamnik

arhitektura prijetnega bivanja

Ob vznožju Kamniško-Savinjskih Alp se na izjemni lokaciji razprostira zeleno naselje Perovo, 6 dvojčkov in 6 samostojnih hiš. Naselje hiš je le dobrih 20 minut od Ljubljane, ob kulturno bogatem, zgodovinskem mestu Kamnik, kjer je vse na dlani. Širni gozdovi, park Arboretum Volčji Potok, igrišče za golf, Naravni zdravilni gaj v Tunjicah, Stari Grad, Terme Snovik, Velika planina, Kamniška Bistrica ali domači vrt je le nekaj možnosti za prijetno preživljanje prostega časa, rekreacijo in športne aktivnosti.

Sava IP, d.o.o.

Oglejte si naše spletne strani oziroma nas pokličite za več informacij:

Sava IP d.o.o. Davčna ulica 1, 1000 Ljubljana,
tel.:+386 (0)1 430 41 50, info@sava-ip.si, www.razgledi-perovo.si

Poletno pregrevanje prostorov v slovenskih bolnišnicah bi bilo manjše, če bi te zgradbe imele manj stekel in ustrezno protisončno zaščito.

POTRATNA MODA

Marko Umberger, predsednik Slovenskega društva za sončno energijo

Zakaj v Sloveniji še vedno gradimo energetske manj učinkovite zgradbe?

V energetske strategiji EU ima učinkovita raba energije v zgradbah pomembno mesto. Nikjer drugje ni možno tako hitro tako veliko prihraniti. In to z razpoložljivimi tehnologijami, brez posebnih stroškov za drage in dolgotrajne raziskave in razvoj. Skladno s sprejetimi direktivami bodo čez deset let vse zgradbe v EU projektirane in grajene v nizkoenergetskem in pasivnem standardu. Tudi Slovenija ima, vsaj na papirju, zelo ambiciozne cilje. Nacionalni energetski program predvideva, da bo do leta 2020 treba zagotoviti stodo odstotni delež skoraj ničelno energijskih stavb med novimi in obnovljenimi stavbami. Ali smo v Sloveniji pripravljeni na take izzive? Na področju enodružinskih hiš prav gotovo. Osveščenost pri državljanih je visoka, veliko so k temu pripomogli mediji. Hiše so dobro izolirane, kakovostno zastekljene, veliko jih ima prezračevalne sisteme. Nizkotemperaturno ogrevanje je tako rekoč standard, kotli na biomaso in solarni sistemi za pripravo tople vode in proizvodnjo elektrike so zelo pogosti. Veliko hiš se gradi v pasivnem in nizkoenergetskem

standardu. Temu trendu v celoti sledijo slovenski proizvajalci montažnih hiš, ki ponujajo visokokakovostne, energijsko varčne objekte. Država je zgledno poskrbela za subvencije. Za pasivno gradnjo je možno pridobiti kar 25 tisoč evrov nepovratnih sredstev. Pri prenovah gre nekoliko počasneje. Kompletno energijske sanacije so redke. Ker smo Slovenci v preteklosti gradili prevelike hiše, so stroški prenove za take objekte zelo visoki. Vse višje cene energije in obdavčitve velikih hiš z malo stanovalci bodo tudi tukaj kmalu prinesle spremembe. Torej, na področju projektiranja in gradnje enodružinskih hiš ni bojazni, da ne bi sledili visokim ciljem, ki jih bo določala EU.

Na področju večstanovanjskih zgradb, poslovnih stavb, bolnišnic, trgovskih centrov, šol, vrtcev in javnih zgradb pa je stanje slabše. Veliko teh objektov, ki so bili zgrajeni v zadnjih letih, je energijsko manj učinkoviti. Razlog je preprost: prevelike steklene površine. Kljub tehnološkemu napredku je steklo še zmeraj zelo dober prevodnik toplote oziroma slab izolator. V objektu z velikimi ste-

klenimi površinami so toplotne izgube v času ogrevalne sezone večje. Poleti se taki objekti pregrevajo in zahtevajo večjo moč hladilnih naprav. Zaradi nižjih kontaktnih temperatur na steklu v hladnih dneh in bleščanja je bivanje v njih tako pozimi kot poleti manj ugodno. Problema ne rešujejo dvojna, trojna, refleksna ali druga izolacijska stekla. Edina rešitev so stekla s spremenljivimi optičnimi lastnostmi (smart windows). Takšna stekla so začeli razvijati v laboratorijih Lawrence Berkley v času prve naftne krize, v davnih 70. in 80. letih. Še vedno jih ni na tržišču. V časopisu velikokrat prebiramo samohvalo investitorjev in projektantov, še zlasti poslovnih zgradb, o energijski učinkovitosti njihovih objektov. Navajajo podatke o dvojnih steklenih fasadah, naprednih ogrevalnih, hladilnih in nadzornih sistemih, avtomatiziranih senčilnih ter sončnih celicah, ki so v simbolnih količinah integrirane v fasadne elemente zgradbe. Nobeden od teh elementov zgradbe ne izniči v celoti toplotnih izgub in težav s pregrevanjem, ki jih povzročajo prevelike za-

steklitve. Če pa že, vsi ti elementi močno dražijo investicijo.

Slab zgled nam s svojimi zgradbami daje tudi država. Stavbi ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ter ministrstva za šolstvo in šport sta energijsko potratni.

Zakaj imamo v Sloveniji toliko steklenih zgradb? Ali so velika stekla pogoj za dobro arhitekturo in kakovostno naravno osvetlitev prostorov? Prav gotovo ne.

Nešteto primerov iz zgodovine kaže, da je možna visoko kvalitetna arhitektura z manjšimi steklenimi površinami. Enako velja za moderno arhitekturo.

Za dobro naravno osvetlitev prostorov je zadostna steklena površina, ki ni večja kot 20 do 25 odstotkov velikosti tlorisnih površin. Seveda to ne velja za vse vrste zgradb. Oceanski tipi pisarn zahtevajo večje steklene površine, vendar ni nobene potrebe po zasteklitvi po celotni etažni višini. Enako velja za telovadnice, šole ali še kakšne druge objekte. Pri poslovnih stavbah dosežemo kakovostno naravno osvetlitev z zasteklitvijo nad enim metrom etažne višine. Izolirani parapeti so zato lahko v vsaki stavbi.

Sicer pa je pravilno načrtovana naravna osvetlitev tudi pomemben element energijske učinkovitosti stavbe. Svetlobniki, kupole, delno zastekljene strehe, pravilno orientirana okna so elementi, ki zmanjšujejo potrebo po umetni razsvetljavi in s tem zmanjšujejo rabo energije. Prihranki se ne dosežejo z velikimi steklenimi površinami, ampak s konceptualnimi rešitvami, kjer zadostujejo manjše zasteklitve. S takimi prijemmi v Mercatorju varčujejo z energijo, kupcem pa omogočajo mnogo prijetnejše bivalno okolje.

Torej je odgovor na vprašanje, zakaj imamo v Sloveniji toliko steklenih zgradb, samo eden: zgradbe z velikimi steklenimi površinami so moda. Modno, statusno in lepo je imeti pisarno v stekleni poslovni zgradbi s čudovitim panoramskim razgledom. Toda moda je luksuz in luksuz je treba plačati. Tako kot so obdavčeni luksuzni predmeti, naj bodo obdavčene tudi luksuzne stavbe.

Predlagam tri ukrepe, s katerimi bomo pri investitorjih in projektantih dosegli, da bodo projektirali in izvajali novogradnje in prenove z manjšimi steklenimi površinami in s tem naredili svoje zgradbe energetske učinkovitejše.

PRVI UKREP

Lastniki zgradb, kjer steklene površine presegajo 25 odstotkov tlorisnih površin, naj plačujejo večji davek pri investiciji ali pa višjo ceno za energente v času uporabe zgradbe. Izjema so lahko tiste zgradbe, pri katerih se s svetlobnotehničnim izračunom dokaže, da so večje steklene površine zaradi zakonsko predpisanih zahtev po naravni svetlobi upravičene. Tako

kot so bolj obdavčeni močnejši avtomobili moči, naj bodo tudi obdavčene steklene stavbe, ki potrebujejo več kW moči za ogrevanje in hlajenje.

DRUGI UKREP

Investitorji naj od projektanta zahtevajo dva podatka: kakšno porabo energije na kvadratni meter tlorisne površine bo imela načrtovana zgradba? Ter ali je predvideno hlajenje zgradbe, in če je, zakaj? Ko kupujemo avtomobil, zahtevamo od prodajalca podatek, koliko litrov goriva porabi avto na sto kilometrov. Podobno naj velja za zgradbe: investitor ima pravico zvedeti, kolikšna bo poraba energije za ogrevanje, hlajenje, umetno razsvetlavo na kvadratni meter tlorisne površine načrtovane zgradbe.

Projektanti danes trdijo, da zaradi naraščajočih zunanjih temperatur brez hlajenja ni možno zagotoviti udobnosti bivanja v zgradbah. V nekaterih primerih to velja, ne pa zmeraj. Pasivne enodružinske hiše v Sloveniji ne potrebujejo hlajenja. Dovolj je nadzorovano prezračevanje v kombinaciji z naravnim nočnim hlajenjem prostorov. Pasivnih večetažnih stanovanjskih zgradb v Sloveniji nimamo, izkušnje v Avstriji in Nemčiji pa kažejo, da tudi tovrstni objekti ne potrebujejo hlajenja. Če pa je hlajenje že potrebno, so v zgradbah z manjšimi steklenimi površinami potrebne manjše moči. Poletno pregrevanje prostorov v slovenskih bolnišnicah bi bilo manjše, če bi te zgradbe imele manj stekel in ustrezno protisončno zaščito.

Hlajenje zgradb postaja v svetovnem merilu večji problem kot ogrevanje, tudi pri nas. Italija je pred leti doživela kolaps elektroenergetskega sistema zaradi prevelikih sočasnih obremenitev hladilnih naprav. Energetsko učinkovita gradnja odpravi ali močno zmanjšuje potrebo po hlajenju prostorov.

Na podlagi podatkov o predvideni porabi energije in potrebi po hlajenju zgradbe se bo investitor lažje odločil, kako velike steklene površine bo imel v svoji stavbi.

Steklene površine bi lahko omejili tudi s predpisi. Vendar, naj se sliši še tako čudno: pravilniki in predpisi ne prepričajo arhitektov, da bi zmanjšali steklene površine. V Sloveniji smo že leta 1984 sprejeli predpis o dopustnih toplotnih izgubah zgradb, ki je

Slab zgled nam s svojimi zgradbami daje tudi država. Stavbi ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo ter ministrstva za šolstvo in šport sta energijsko potratni.

omejeval steklene površine in zahteval zunanjo protisončno zaščito na vseh steklenih površinah, razen tistih, ki so orientirane na sever, severovzhod in severozahod. Projektanti zahteve iz predpisa preprosto niso upoštevali, upravni organi pa zaradi površnosti ali pomanjkljivega znanja tega niso preverjali. Novi PURES natančno opredeljuje omejitve pri velikosti steklenih površin, nobenega jamstva ni, da se bodo zadeve izvajale v praksi. Upravni organi odgovornost v celoti prenašajo na projektante. Vsebinskega nadzora in sankcij ni.

Arhitekt-projektant mora doseči energijsko učinkovitost zgradbe z arhitektonsko gradbenimi rešitvami, ne pa s strojnimi instalacijami. Faktor oblike je kljub urbanističnim in programskim omejitvam pomemben element pri doseganju energijske učinkovitosti zgradbe. Optimalna velikost steklenih površin, ki je za naravno osvetlitev in pasivno izkoriščanje sončne energije za vsako podnebno območje in orientacijo zgradbe drugačna, odločilno vpliva na rabo energije. Od teh rešitev so odvisne večje ali manjše moči ogrevalnih, prezračevalnih in hladilnih naprav. S pravilno rešenimi gradbeno fizikalnimi sklopi preprečujemo to-

plotne mostove. Naravno prezračevanje kot sistemska projektna rešitev v večetažnih objektih učinkovito zmanjšuje potrebo po hlajenju prostorov. Slovenski arhitekti starejše generacije so te rešitve uporabljali mnogo pogosteje kot arhitekti danes.

Vse navedene ugotovitve veljajo tako za novogradnje kot za prenove.

TRETJI UKREP

Povečajo naj se cene projektiranja. Projektiranje energijsko učinkovitih zgradb zahteva več znanja in časa kot projektiranje običajnih zgradb. Potrebno je mnogo več sodelovanja med arhitektom, projektantom strojnih in elektroinstalacij ter gradbenim fizikom. Izvedbeni projekti morajo biti kakovostni, z izdelanimi detajli. Za vse dodatne izračune, ki jih zahtevamo od projektantov, je potrebno dodatno angažiranje. Za mižerne cene, ki vladajo na področju projektiranja danes, dobrih projektov ni možno izdelati. Kakovosten projekt je nujen pogoj za kakršnokoli resno razmišljanje o energijsko učinkoviti gradnji.

Če torej želimo slediti ciljem, ki si jih je zadala EU in ki so zapisani v Nacionalnem energetskem programu, bomo morali izboljšati dosedanje

projektantsko prakso. Treba bo projektirati in graditi stavbe, ki bodo dokazljivo energetsko učinkovite. Ob tem ne smemo pozabiti na kakovost bivalnega okolja, ki zaradi ukrepov zmanjšanja porabe energije ne sme biti okrnjena.

Brez dobrih projektantov in izvajalcev gradnja energijsko učinkovitih zgradb ni možna. Danes pred našimi očmi oboji propadajo. Medtem ko so v tujini izvedli ukrepe v obliki subvencij za energijske prenove, se je slovenska politika odločila, da se z gradbinci ne bo ukvarjala. Že dolga leta govorim, da je energijska prenova velika priložnost za slovensko gradbeništvo, danes bi bila rešilna bilka. Te investicije je možno zagnati v nekaj mesecih, saj za prenove ne potrebujemo dolgotrajnih upravnih postopkov. Bivši premier in njegovi resorni ministri bodo morali prevzeti zgodovinsko odgovornost za propad panoge, ki je bila v zadnjih 60 letih generator razvoja Slovenije. Naj na volitvah zmagajo tisti, ki slovenskih gradbincev ne bodo enačili z gradbenimi tajkuni, ki bodo razumeli, da so inženirji ključni za izhod Slovenije iz krize in ki bodo kot takojšen ukrep pospešili energijsko sanacijo stavb. Zaradi recesije prav veliko novih stavb v prihodnjih letih ne bomo zgradili. Prenov bo več. Če želimo, da bodo energetsko učinkovite, bo treba iskati, ob upoštevanju avtorstva arhitekture, premišljene rešitve za velike steklene površine. Želim si, da bi o prvih uspešnih prenovah poročali že na našem naslednjem srečanju prihodnje leto.

Opomba: Članek je nekoliko predelano uvodno predavanje Marka Umbergerja na trinajstem strokovnem posvetu »Zgradbe, energija in okolje 2011«. ☉

ODGOVOR NA VPRAŠANJE, ZAKAJ IMAMO V SLOVENIJI TOLIKO STEKLENIH ZGRADB, JE SAMO EDEN: ZGRADBE Z VELIKIMI STEKLENIMI POVRŠINAMI SO MODA. TODA MODA JE LUKSUZ IN LUKSUZ JE TREBA PLAČATI. TAKO KOT SO OBDAVČENI LUKSUZNI PREDMETI, NAJ BODO OBDAVČENE TUDI LUKSUZNE STAVBE.

Milan Mihelič, detajl konstrukcije Hale C Gospodarskega razstavišča, 1965-67

FENOMEN VINTAGE

Luka Skansi

Kdo se boji »socialistične« arhitekture?

Zadnja leta je v mednarodnih kulturnih in znanstveno-raziskovalnih ustanovah vse večje zanimanje za fenomen t. i. socialistične arhitekture in urbanizma. Mednarodna javnost namenja veliko pozornost umetniškim dejavnostim vseh držav nekdanjega vzhodnega bloka, predvsem sovjetski Rusiji. V zadnjih mesecih na to temo po vsej Evropi in Severni Ameriki potekajo razstave, simpoziji, festivali, znanstvena srečanja, prevajajo se teksti, pišejo se knjige, doktorske in diplomske naloge. Newyorški New Museum prav zdaj gosti veliko retrospektivo z imenom »Ostalgia«: v petih nadstropjih sodobnega dragulja japonske arhitektke Kazuo Sejdzima več kot petdeset umetnikov iz dvajsetih držav vzhodne Evrope predstavlja slike, kipe, fotografije in umetniške instalacije na temo ikonografije bivših komunističnih režimov. Ena najpomembnejših fakultet za arhitekturo v Franciji Paris-Belleville je

izdala študijo o ruski arhitekturi 20. stoletja. Na Dunaju deluje galerija Architektur am Ringturm, ki je v zadnjem desetletju promovirala monografske razstave o arhitekturi iz skoraj vseh nekdanjih socialističnih držav, letošnja pa je bila posvečena Ukrajini. Medijsko zelo odmevna razstava Balkanology, ki predstavlja predvsem posttranzicijske spremembe balkanskega območja, potuje po vsej Evropi že nekaj let. Letos julija je bil na berlinski Tehnični univerzi organiziran simpozij z naslovom »1945+«, kjer se je oblikovala prva evropska mreža raziskovalcev te tematike. In, ne nazadnje, Evropska unija je financirala zelo ambiciozen raziskovalni program pod imenom Unfinished modernisations, ki so ga pripravili beograjski in zagrebški arhitekturni zavodi pod znanstvenim vodstvom Vladimirja Kulića in Maroje Mrduljaša. V njem sodeluje več kot trideset mladih znanstvenikov z območja celotne bi-

vše Jugoslavije, ki se ukvarjajo z njeno arhitekturo - vsi ti bodo sodelovali pri postavljanju končne razstave na to temo, ki sodi v sklop kulturnega programa Maribor EPK 2012.

Vse te kulturne in znanstvene pobude so začele javnosti odpirati oči za umetniški in arhitekturni zaklad vzhodne Evrope. V dobrem in slabem sta arhitektura in umetnost iz socialističnih časov danes v »modi«. Deloma, in to je treba priznati, zaradi splošnega navdušenja nad vsakim fenomenom vintage, kar se kaže tudi v kakovosti nekaterih prej navedenih kulturnih programov. Zlasti pa zato, ker raziskave na področju arhitekture in urbanizma sledijo novemu valu mednarodnih raziskovanj zgodovine vzhodne Evrope. Zaklade t. i. socialistične arhitekture je končno mogoče analizirati iz dveh konkretnih razlogov: zaradi zadostne zgodovinske oddaljenosti, saj je od padca berlinskega

zidu minilo več kot dvajset let, in zaradi lažjega dostopa do arhivov, dejavnika, ki je v bližnji preteklosti oviral vsakršne raziskave na tem področju.

Najbolj boleče je, da ta široki in prenovljeni pogled nikakor ne predstavlja odnosa, ki ga imajo do tega obdobja države in prebivalstvo po vsej vzhodni Evropi. Za nazornejšo sliko te problematike je treba navesti samo nekaj primerov. Ena od mojstrov in ruske konstruktivistične arhitekture iz dvajsetih let - Narkomfin arhitekta Mojseja Ginsburga - je danes v katastrofalnem stanju in je v nenehni nevarnosti, da se poruši. Objekt je edinstveni primer tranzicijskega stanovanjskega posloplja, model za politiko deurbanizacije (soc-razseljenja), ki se je pojavila v postleninovskem arhitekturnem obdobju v Rusiji. Njegov naročnik je bila ugledna ruska intelektualna osebnost, Nikolaj A. Miljutin, avtor knjige-manifesta Socgorod in nerea-

Savin Sever, Veleblagovnica Merkur, 1968-70

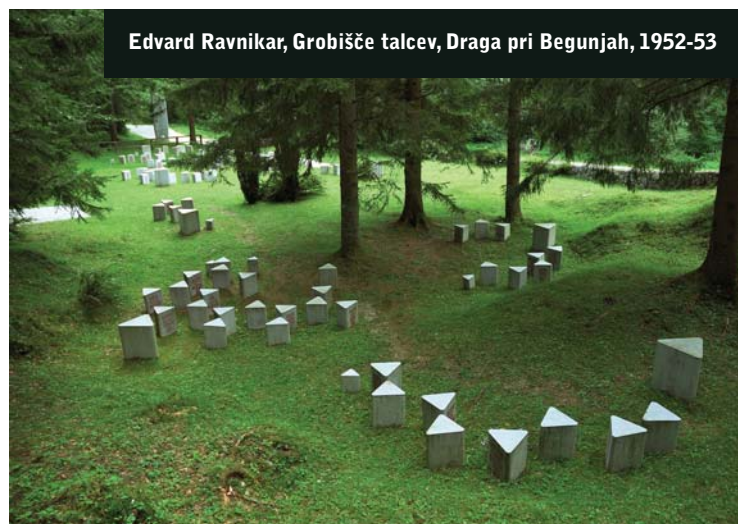
liziranih urbanističnih predlogov za Magnitogorsk, Stalingrad in Nižegorod. Narkomfin ima zelo negotovo prihodnost: stoji na krožišču Sadovoje Koljco v Moskvi, na preveč pomembnem kraju, da bi se ta kulturni spomenik ohranil.

Na prejšnjem berlinskem simpoziju se je pokazalo, kakšna je usoda arhitekturne dediščine drugih komunističnih držav. Kot je poročala nemška zgodovinarica Tanja Seebock, izginja skorajda ves opus vzhodnonemškega arhitekta Urlicha Müthersa. Njegovi specifični objekti, zgrajeni na zelo avantgardnih stacionarnih principih tankih betonskih lupin, so zapuščeni ali se rušijo.

Položaj arhitekturne dediščine v nam bližji Hrvaški ni nič boljši. Dom kulture v Komiži, zelo kakovosten primer sodobnega pristopa v občutljivem jadranskem območju, avtorja Ivana Vitića, najbolj nadarjenega hrvaškega povojnega arhitekta, je bil dolga leta prepuščen grafitom, podganam, psom. Danes je objekt samo po zaslugi združenja hrvaških arhitektov, ki je zbralo finančna sredstva, saniran in deloma obnovljen. Vendar to ni le problem bivših socialističnih držav. Podobne težave imajo tudi zahodne države, na primer Španija, kjer se brišejo sledovi arhitekture iz časa frankiz-

ma, močne spremembe je doživela tudi arhitektura Adolfa Loosa v Avstriji, enega od očetov pojma modernosti v arhitekturi. Pa tudi Italija ima nenehne probleme s spomeniškim varstvom starorimske arhitekture, tako da je praktično nemogoče upati, da bi se arhitekturna dediščina 20. stoletja zaščitila pred navalom horde barbarskih investitorjev in njim prilagojenim zakonom.

Namen tega zapisa ni samo predstaviti usodo moderne arhitekture. Lahko smo neskončno zgroženi nad načinom, kako politika in ekonomija ravnata s svojimi zgodovinskimi objekti v sodobnem mestnem kaosu, toda to nam ne bo kaj dosti koristilo. Naš cilj je pomagati, kot je zapisala Jelka Pirkovič, k »razvijanju zavesti« o vrednostih naše bližnje preteklosti, razmisliti o naši t. i. socialistični arhitekturi, opozoriti na njene kvalitete, na njeno pomembnost za naša mesta in morda tudi o njenem potencialu. Pridevnik »socialistična« je zelo relativen: odvisno od tega, iz katerega zornega kota gledamo na arhitekturo. Vsaka arhitektura, ne samo tista javna, je produkt neke politične misli, ki je lahko deklarirana ali pa zatrta. Toda ekskluzivni pogled na arhitekturo kot produkt neke politike - pogled, ki je danes tako aktualen kot

Edvard Ravnikar, Grobišče talcev, Draga pri Begunjah, 1952-53

površen - je izredno ozek in nas na neki način sili, da opazovano arhitekturo banaliziramo. Seveda je Trg revolucije Edvarda Ravnikarja politična odločitev, vendar nam ta trditev ne pove prav nič o kakovosti te arhitekture. Kvaliteta Ravnikarjevih stolpnic, Cankarjevega doma, Maximarketa in neštetihih detajlov, ki sestavljajo ta kompleks, nam govori predvsem o gigantskem podvigu velikega arhitekta, ki je iz vsiljivega in monumentalnega volumna ustvaril kompleksno in obenem kakovostno arhitekturo, urbanistično odprto in ne samo reprezentativno, z izredno visoko urbanostjo, delikatnim in problematičnim odnosom do zgodovinskega jezika baročne Ljubljane. Pridevnik »socialistična«, če dobro premislimo, ni odgovor na vse te dejavnice. Lahko bi naštevati tudi druge podobne primere, toda dokler bo imel naš pogled na arhitekturo politični predznak, je jasno, da ne bomo uporabili kritičnega orodja za ločevanje Ravnikarja od avtorja Ceausescujeve palače, ali Milana Miheliča od Hermana Henselmanna, avtorja retoričnega Stalinalleeja v vzhodnem Berlinu: njihova arhitektura je drastično drugačna, in naš cilj, ali bolje, naša dolžnost je, da govorimo o razlikah, o načinih in razlogih, zakaj so vsi ti fenomeni drugačni, ne pa da po-

splošujemo fenomene z enostavnimi etiketami.

Lahko bi tudi znižali merila in trdili, da so Beograd, Skopje, Zagreb in Ljubljana arhitekturno dokaj različna mesta. Novejše raziskave o jugoslovanski arhitekturi govorijo predvsem o nehomogeni arhitekturi v Jugoslaviji. Še več: politična in administrativna elita Jugoslavije ni imela tako homogenih in koherentnih politik do svojega ozemlja, kot se po navadi misli, kar se je odražalo na urbanih in neurbanih oziroma krajinskih območjih.

Če torej besedo »socialistična« postavimo med narekovaja, smo prisiljeni uporabiti splošnejši in hkrati bogatejši pojem: »arhitektura šestdesetih in sedemdesetih let«. Ta nam pomaga, da se izognemo posplošenemu procesu brisanja bližnje preteklosti, ki označuje vse nekdanje socialistične države. Na pletki in provincialni način nas je zelo sram socializma (tudi v Sloveniji, čeprav manj kot v drugih državah, na primer na Hrvaškem ali v Srbiji). Sram nas je njene ikonografije, njene narave, njenega predznaka. Politika in narod se ne želita identificirati z nečim, kar imata za simbol nazadnjaške in neučinkovite modernizacije. Toda socialistični fenomen se gleda danes skozi njegovo najslabšo plat, skozi njegovo po-

zaveses velana
svetla stran vašega doma

Celoten servis na enem mestu:
SVETOVANJE, IZMERE, ŠIVANJE IN MONTAŽA

BREZPLAČNO SVETOVANJE:
informacije in naročanje med 7:00 in 15:00 uro
(01) 360 3129 ali (01) 360 3193, izmere@velana.si

Vabljeni na Ambient Ljubljana - sejem pohištva
Gospodarsko razstavišče 8. do 13. november 2011

www.velana.si

litično zatrtost in nedemokracija. To so bile vsekakor značilnosti režima in so glavni razlog za današnje negativno gledanje na socialistično obdobje. Toda politična retorika, njena počasnost in njena zaprtost do inovacij niso edini dejavniki, ki nam jih je zapustilo to obdobje.

Arhitektura šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja v Sloveniji je ena najbolj svetlih strani tega političnega obdobja. Preslikuje splošni fenomen, ki ga arhitekturna in urbanistična stroka doživljata v Evropi nasploh, in sicer kot enega svojih najbolj naprednih in modernih obdobjev v 20. stoletju. Iz uničenja po drugi svetovni vojni, bede in konfliktov se je vsa Evropa ponovno dvignila na noge in se rekonstruirala. Obstajala je vera v modernistični pristop k družbi in arhitektura je bila protagonist v procesu modernizacije. Kdaj se je v zgodovini evropskega mesta zgradilo toliko naselij, industrijskih objektov, infrastrukture, avtocest, mostov? O konkretnih zahtevah - demografski problemi, nezadostna infrastruktura, potreba po množičnem zaposlovanju - se je razmišljalo in odgovarjalo v velikem merilu, z velikimi projekti, pri katerih vloga arhitekta-urbanista ni bila samo tehnična, temveč strukturalna, torej teoretična in profesionalna. Vsem je jasno, da povprečna kakovost teh realiza-

cij ni bila povsod enaka, tako ne v Sloveniji kot ne v preostali Evropi, toda ne moremo spregledati, da je bila predvsem arhitektura pojem in predmet modernizacije.

Poglejmo, kakšne so bile značilnosti in posebnosti pri nas.

Gledano na splošno povojna generacija slovenske arhitekture ni gradila v režimskem jeziku. Dovolj je primerjati državne in administrativne zgradbe po vsej Sloveniji, da ugotovimo njihovo slogovno raznolikost. Če že moramo iskati podobnosti med javnimi arhitekturami Ravnikarja, Mihevcva, Medveščka, Jugovca ali Rohrmana, so te v majhnih tehnoloških in gradbenih elementih, ki so jih takrat imeli na voljo, in ne v nekem politično vsiljenem slogu.

Druga značilnost naše arhitekturne scene je njen realistični pristop do stroke. Tehnološke zmogljivosti so bile dokaj majhne, za to obdobje so bili značilni slabo razvita gradbena mehanizacija, drastično pomanjkanje kvalificiranega kadra, pa tudi pomanjkljiv in neregularen priliv gradbenih materialov. Toda pomanjkljive razmere niso ovirale razvoja kakovostne arhitekturne forme: arhitekti so imeli sposobnost, da iz majhnih gradbenih možnosti naredijo formalno prednost, da spreminjajo oblikovni smisel enostavnih in montažnih sistemov, skratka, da iz enostavne zgradbe

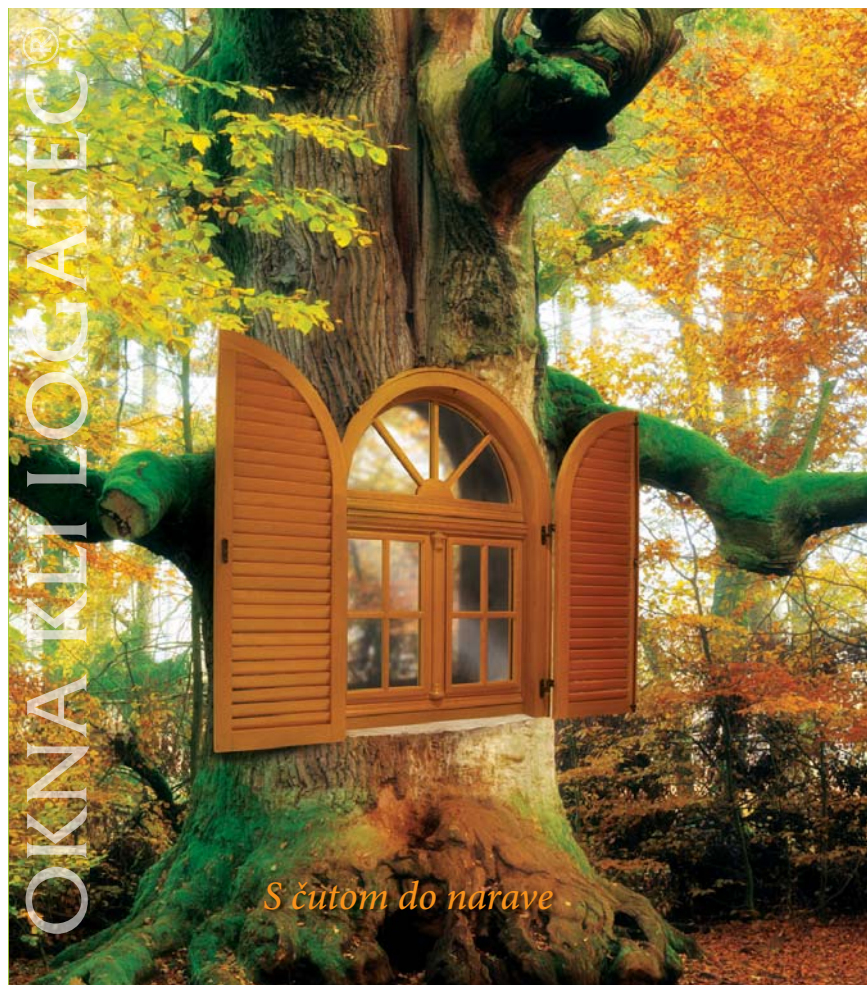
naredijo arhitekturo. Za primer lahko vzamemo opus arhitekta Savina Severja, ki je prav s ponavljanjem montažnih detajlov in konstrukcijskih elementov ustvarjal kompleksne arhitekturne figure. Merkur na današnji Dunajski v Ljubljani, tiskarna Mladinske knjige, pa celo montažni sistem garaž, ki so v številnih soseskah, so zanimivi primeri skrajno preproste postavitve arhitekturnih elementov, s katero se doseže močna formalna identiteta.

Tretja posebnost je močan konstrukcijski izraz, kjer se vzpostavi neposreden in iskren odnos med konstrukcijo in arhitekturnim slogom. Zgradbe v tem smislu niso nikoli dekorativne, stilistične, ampak kot se je reklo v tedanjih časih, »brutalne«. Arhitekture Milana Miheliča - bencinski servis na Tivoljski ulici, paviljon C na Gospodarskem razstavišču, poslovna stolpnica na Bavarskem dvoru - so tipičen prikaz tega splošnega »okusa« za konstrukcijo, kjer je eleganca konstrukcijskih elementov, »jedro arhitekture«, obenem formalna vrednost objekta.

Slovenija je posebna še zaradi nečesa, in sicer zaradi visoke kakovosti svoje spomeniške arhitekture. Sprehod po spomeniških prostorih Ravnikarja, Lenassija, Kocmuta še danes pripovedujejo o abstraktnem sakralnem prostoru, ki se dosledno

ne identificira z ideologijo. Visoko slovensko kulturno in umetniško dejavnost bolj kot figurativni in retorični kipi zaznamujejo bogati prostori, ki govorijo o sintezi vseh umetnosti, o vzpostavljanju zelo intimnega odnosa med uporabnikom in njegovim zasebnim čutenjem spomina.

Značilnosti in vrednosti slovenske povojne arhitekture se ne omejujejo samo na prej navedene teme. Slovenski arhitekti so interpretirali najmodernejše evropske koncepte skozi močan osebni filter, ki je ustvaril kakovosten in heterogen mozaik povojne arhitekture v državi. Ukvarjali so se z zelo različnimi tematikami - odnos med konstrukcijo in prostorom, odnos med dekoracijo in industrijskimi komponentami arhitekture, odnos in interpretacija tradicionalnih elementov itd. -, niso se omejevali samo na puristični modernistični jezik in niso ustvarjali tiste hladne monumentalnosti, ki je značilna za večino mest vzhodne Evrope iz povojnega obdobja. S tem so postavili nove temelje, nove elemente tradicije slovenske arhitekture 20. stoletja. Ta ni več samo ruralna ali pa historična arhitekturna tradicija, vse do Plečnika in Vurnika, ampak je predvsem tradicija sodobne arhitekture, na katero moramo paziti in iz katere se je mogoče še veliko naučiti. ☺

S čutom do narave

Izkoristite 25% subvencije EKO sklada za lesena okna pri zamenjavi

Izberite energijsko varčna okna
iz lesa, les/alu in PVC

- ugodni pogoji nakupa - dodatni popusti
- strokovno svetovanje
- brezplačna izmera
- kvalitetna vgradnja po RAL smernicah

080 12 44
brezplačna številka

OKNA KLILOGATEC®
energijsko varčna okna

Tovarniška 36, 1370 Logatec
tel.: 01 7558 568, fax: 01 7558 586
okna.kli@kli.si, www.oknakli.si

KOMET9

Z nami boste korak pred ostalimi

Wellness rešitve za vaš dom

Privoščite si wellness pri vas doma

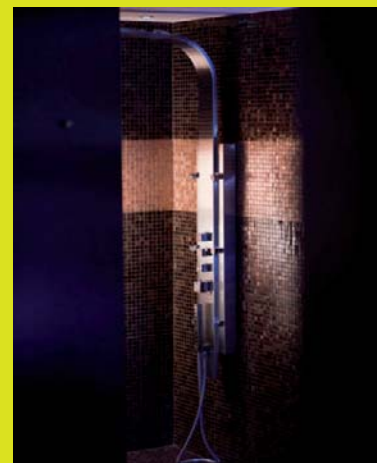

Finske savne

Infra savne

Parne savne

Tuši

SVETUJEMO, NAČRTUJEMO, IZVAJAMO - 100% SLOVENSKI PROIZVOD

WWW.KOMET9.SI - E-MAIL: SAVNE.KOMET9@GMAIL.COM - GSM: 051 356 963

Odstrt pogled na termične otoke in samopostrežni bar prenovljene šolske kuhinje

KUHINJA KOT GLEDALIŠČE

Špela Kuhar, foto Miran Kambič

Projekt prenove kuhinje na Osnovni šoli Trnovo

Osnovna šola Trnovo v Ljubljani je bila zgrajena leta 1961 po načrtih arhitekta EMILA NAVINŠKA. Arhitekt Navinšek je zasnoval vrsto šol po vsej Sloveniji po načelih modernizma, ki jih je prvič predstavil pri Gimnaziji Bežigrad že leta 1936. Stavbe brez hodnikov, te nadomeščajo odprte osrednje avle z visokimi stropi in s svetlobo prek krajših stranic stavbe, so bile velika revolucionarna novost. Arhitektura je preprosta in racionalna, z jasno tlorisno zasnovano in s čistimi fasadnimi kompozicijami. Materiali so bili v začetku kamen in teraco za talne in stenske obloge skupnih prostorov, parket, lesena okna in lesene stene pa v učilnicah in kabinetih. Vendar je le malo šol ohranilo prvotno podobo. Spremembe v šolskih programih so povzročile številne dozidave, od športnih dvoran, knjižnic, servisnih prostorov pa do

menjave prvotnih materialov. Dozidavam in predelavam se ni mogla izogniti niti osnovna šola v Trnovem. Najprej je bila prizidana športna dvorana, nato upravni del, kuhinja z jedilnico in malo dvorano in nazadnje knjižnica. Z vsakim prizidkom je njena prvotna jasna zasnova bledele.

Lani sta arhitektki dr. DOMINIKA BATISTA in MAJA IVANIČ dobili priložnost zasnovati celotno prostorsko in funkcionalno prevetritev šole, ki je predvidevala kar največjo vzpostavitev prvotnega stanja Navinškove šolske stavbe in prenovitev prizidkov. Šola je v načrtih zaradi dinamične oblike prenovljenih volumnov prizidkov dobila ime Šola dveh metuljev. Sledilo je naročilo za idejni projekt prenove kuhinje, jedilnice in male telovadnice, ki je predvidevala celovito prenovo notranjosti in zuna-

nosti celotne severne lamele, v načrtih imenovane Metulj 1, v začetku letošnjega leta pa še izvedbeni arhitekturni in instalacijski načrti prenove šolske kuhinje s pripadajočimi garderobami, sanitarijami in tehničnimi prostori. Gradnja se je začela z zaključkom šolskega leta in bila končana sredi septembra.

Prvotno je bila načrtovana celotna prenova severnega trakta oziroma Metulja 1 - kuhinja, spremljevalni prostori in jedilnica, ki se je z načrtovano odprto kuhinjo povezala v en prostor. Vendar je bila v tej fazi izvedena le prenova kuhinje brez jedilnice. Parcialnost, s katero mora investitor zadovoljiti čim več potreb po obnovi številnih šol, katerih objekti so dotrajani, žal vodi do nedokončanih in nelogičnih odprtih posegov. Tako v trnovski jedilnici, ki je zaradi želje po ureditvi celotnega fasadne-

ga ovoja dobila velike celostenske okenske odprtine, v prostor pred okni segajo prosto stoječi radiatorji. Ob celostni obnovi bi te verjetno nadomestili nemoteči talni konvektorji. V naslednjo fazo je bil predstavljen tudi enoten fasadni ovoj prizidkov, oblikovan iz vertikalnih lesenih letev, ki bi vse prizidke povezal in tako s kontrastom med pročelji prizidkov v lesu in osnovne Navinškove stavbe v teranovi izpostavil njeno zaslužno dominantnost. Lesene lamele imajo poleg povezovalne funkcije prizidkov in ustvarjanja intimnosti notranjih ambientov tudi vlogo senčenja prostorov v toplejših mesecih in dušenje hrupa. Iz projektantskega zornega kota bi bilo zagotovo smiselno v celoti prenoviti manjše šole, zato pa te celostno, saj s parcialnimi prenovami prihaja do zahtevnejšega načrtovanja in koordinacije, šole pa

Razgledna pisarna vodje prehrane v mansardi

Severni prizidek OŠ Trnovo pred prenovno

65

ostajajo gradbišča veliko dlje, kot bi bilo to potrebno.

Posebnost kuhinje sta njena odprtost in zračnost. Zasnova takšnega prostora je izhajala iz prepričanja arhitekta, da sta kuhanje in prehranjevanje pomembni deli kulture in vzgoje otrok in da ni vseeno, kako so prostori zasnovani in oblikovani. Zato je kuhinja načrtovana kot gledališče - kar najbolj je odprta proti jedilnici, obenem pa funkcionalna, estetsko dovršena, svetla, zračna in prehodna. Je prijetno delovno okolje z najnovejšo tehnološko opremo, funkcionalno dobro zasnovana in osebje jo je že vzelo za svojo. Otroci lahko opazujejo, kako se pripravlja hrana, in tako dobijo znanje, kako poteka priprava malic in kosil za tako veliko število otrok. Prenovljena kuhinja naj bi postala tudi vzorčen primer prenove kuhinj na drugih šolah, zato je bila še posebej pomembna vsaka najmanjša podrobnost pri zasnovi. Kuhinja je v času procesa priprave hrane in med malicami in kosili odprta proti jedilnici, za posebne priložnosti, ko v jedilnici poteka kakšen drug program, pa je na voljo pet lesenih lamelnih drsnih predelnih sten, s katerimi se prostor lahko predeli in zastre kuhinjo pred pogledi.

Prvi vtis pogleda v kuhinjo je svež, barvno prevladuje rdeča barva, rdeča je keramika v mozaični izvedbi in prav tako tla iz zalitega epoksi premaza. Posamezni prostori za pripravo hrane so oblikovani kot kuhinjski otoki, tako da je kuhinja fizično in optično čim bolj zračna in odprta. Elementi kuhinjske opreme so iz nerjavčevega jekla. Vidne so tudi vse strojne instalacije - so del opreme in dekoracija prostora. Hkrati so tudi izobraževalne, saj otroci lahko vidijo, kako se na primer iz prostora odvaja slab zrak ali para, ki nastane pri kuhanju. Škoda je le, da ob lepi kuhinji otroci še vedno sedijo ob dotrajanih mizah in stoli, kar vsekakor pokvari splošni vtis prostora.

Prenovljena kuhinja je na istem mestu pritličja severne lamele kot obstoječa kuhinja, le da je zaradi potre-

Pogled na prenovljen severni prizidek ob sončnem zahodu

be šole po večji jedilnici nekoliko manjša, zato pa so delovni in manipulativni prostori bolj racionalno razporejeni. Poleg kuhinje so bili prenovljeni tudi servisni prostori v mansardi, ohranilo pa se je obstoječe zaklonišče za shranjevanje zelenjave in nekaterih trajnih izdelkov. V mansardi so pisarna vodje prehrane, pralnica, garderobe osebja kuhinje in prostor prežračevalnega sistema. Vsi prostori imajo poleg umetne zagotovljeno tudi naravno osvetlitev in prezračevanje, zato so na strehi in severni fasadi dodatna okna. V notranji steni proti kuhinji so nove okrogle zasteklitve, skozi katere ima vodja prehrane vizualni nadzor nad dogajanjem v kuhinji, obenem pa optično povečajo in naravno osvetljujejo prostor kuhinje in mansarde.

Obstoječi gabarit severne lamele se navzven ni spremenil, znotraj pa so skladno z novo funkcionalno shemo porušili nekatere predelne stene, povečali in dodali so fasadne zasteklitve na vseh straneh severne lamele,

s katerimi je v kuhinji, v jedilnici ter v mali telovadnici dosežena večja naravna osvetlitev in naravno prezračevanje. Nove fasadne odprtine na severni fasadi so obenem tudi dodatni izhodi v primeru naravnih nesreč ali požara. Na severni stranici v kuhinji so zaradi tehnologije pomivalne linije umeščena nova okrogla okna različnih premerov, ki na fasadi obenem oblikujejo dinamično fasadno kompozicijo. Fasada je na zunanji strani dobila novo toplotno izolacijo, omet je barvan v grafitno sivi barvi, ki se ujema z lesenimi okenskimi okvirji in zlije s streho v enoten ovoj. Žal se je izvedba lesene fasadne ovojice iz vertikalnih letvic sibirskega macesna premaknila v naslednjo fazo.

Projekt prenove kuhinje in zunanje ovojice severnega trakta Osnovne šole Trnovo je primer kakovostne prenove, za kar je poleg arhitekta dr. Dominika Batiste in Maje Ivanič zaslužno vodstvo šole, ki je dopustilo, da se sveže ideje preizkusijo na

tej šoli. Naslednji korak pri razvijanju dobre prakse prehrane otrok bodo lahko naredili odgovorni za prehrano in poskušali zagotoviti čim bolj ekološko neoporečno hrano, v pripravo obrokov pa vnesti inovativnost in raznolikost. Takšna kuhinja kar vabi po eksperimentih. Odprtost kuhinje pa tudi kliče po novih kuharskih uniformah zaposlenih, ki z novim šolskim letom niso več skriti za zidovi kuhinj, temveč so del družabnega življenja na šoli. ☺

Vir: Boris Briški: »Šole brez hodnikov arhitekta Emila Navinška« iz knjige *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991-2007*, Maja Ivanič in Špela Kuhar, Springer Wien New York, 2008.

Arhitekti: dr. Dominika Batista in Maja Ivanič
Naročnik: OŠ Trnovo, Ljubljana
Investitor: Mestna občina Ljubljana

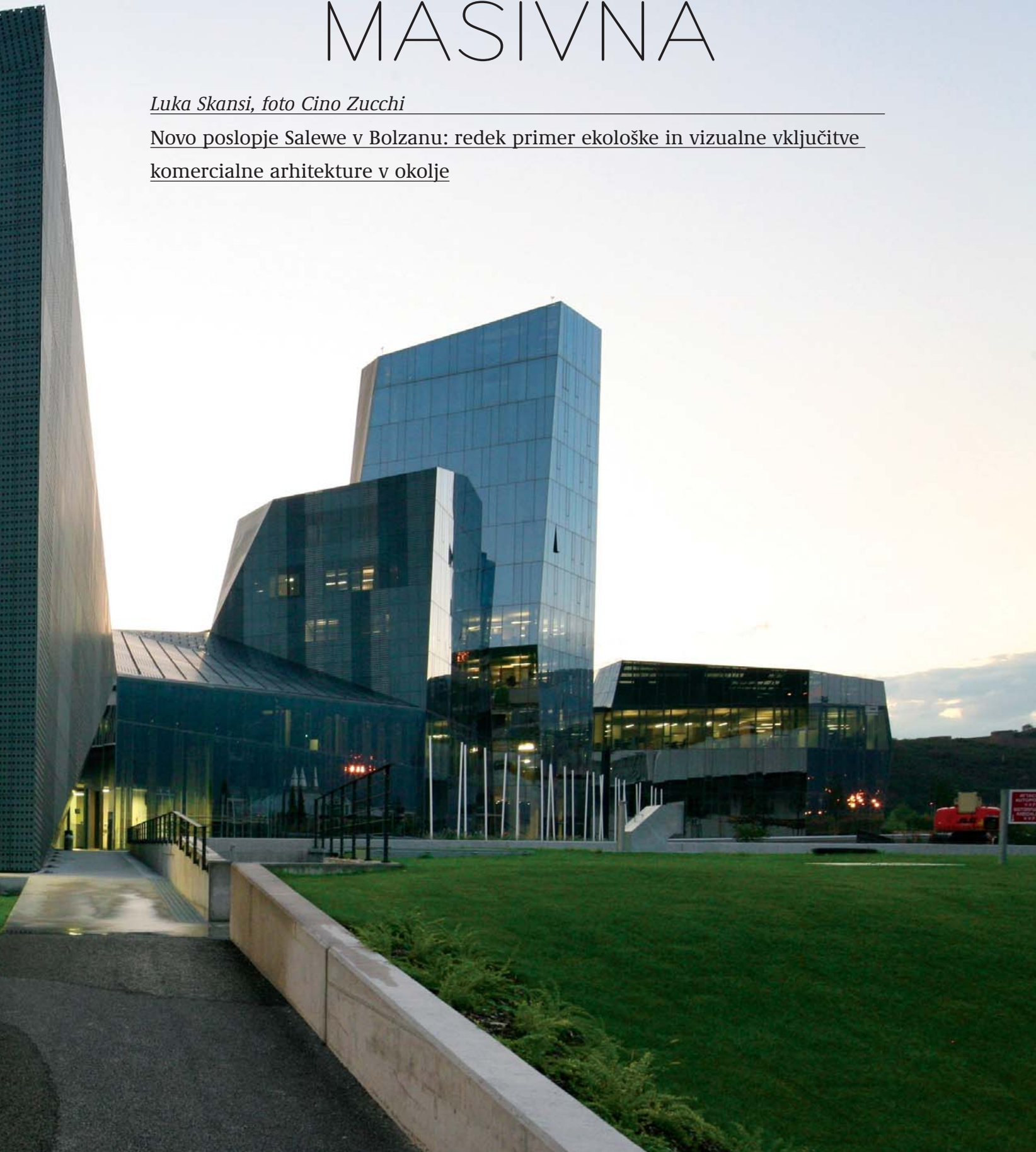
Plezalne poti v novi telovadnici Salewe je postavljalo kar enajst profesionalnih alpinistov. Sedež podjetja Salewa v Bolzanu je umeščen na južni rob industrijske cone, vzdolž avtoceste Verona-Brennero.

ARHITEKTURA JE LAHKO TUDI MASIVNA

Luka Skansi, foto Cino Zucchi

Novo poslojje Salewe v Bolzanu: redok primer ekološke in vizualne vključitve
komercialne arhitekture v okolje

Ovo je sestavljen iz niza perforiranih aluminijastih plošč.

Bolzano, glavno mesto istoimenske pokrajine v deželi Trentinsko-Zgornje Poadižje, se iz več razlogov razlikuje od naše ustaljene predstave Italije. To mesto, ki šteje nekaj več kot sto tisoč prebivalcev, zaznamuje dokaj konfliktna zgodovina in še danes so vidne posledice oblastne in nasilne politike fašističnega režima na italijanskem ozemlju. Ko je bil Bolzano po prvi svetovni vojni priključen k Italiji, je s svojo okoliško pokrajino doživel množično kulturno in urbano italijanizacijo. Že v prvih letih fašističnega režima so bile sprejete urbanistične zasnove za večje mestno središče, ki naj bi po direktivi samega Mussolinija doseglo skoraj tako velikost in število prebivalcev, kot ju ima danes. Rušenje avstrijskih simbolov, vsiljevanje novih urbanističnih osi, gradnje monumentalnih mestnih blokov in stavb, ki označujejo fašistično propagando po vsem območju tedanje Italije, izseljevanje avstrijskega in doseljevanje italijanskega prebivalstva z juga ter ustvarjanje novega industrijskega območja za zaposlitev Italijanov so leta 1928 pripeljali do sramotnega simboličnega akta, ko je bil v središču mesta postavljen bel marmorni slavolok, posvečen italijanski prevladi in njihovim padlim vojakom v prvi svetovni vojni (Monumento alla Vittoria). Njegov arhitekt MARCELLO PIACENTINI je bil eden najtesnejših Mussolinijevih izdelavcev. Danes je na polotoku znan kot »peteršilj«, kajti njegova dokaj povprečna dela so v vsakem večjem mestu, ki se je razvijalo v času avtarkije. Ta je

'okrašen' z vsemi takrat nujnimi retoričnimi simboli in arogantnim latinskim epigramom: »Tukaj so moje domovine. Od tu smo vzgajali druge z jezikom, s pravosodjem, z umeštnostjo.«

Za italijansko desnico slavolok še danes pomeni nacionalni simbol, in to ne zgolj za tisto skrajno ekstremistično. Vse pove podatek, da je predzadnja Berlusconijska vlada pod pritiskom desnega koalicijskega partnerja spodbudila obnovo tega spomenika in tako znova, kot so to že nešteto predstojitelji italijanske ustanove, žaljivo nagovorila avstrijsko manjšino. Slavolok je bil zmeraj simbol konflikta med etničnima skupinama, saj so ga v povojnih časih južnotirolski ekstremisti pogosto uporabili kot tarčo pri različnih napadih in ga poskušali razstreliti. Je simbol za negativno plat sožitja, hkrati pa sintetizira pomen, ozadja in globino dogajanja.

Bolzano je obenem zelo privilegirano mesto za življenje v sodobni Italiji. Skupaj s svojo pokrajino uživa visoko obliko fiskalne in politične avtonomije. Je primer avantgardne politike priznavanja manjšinskih pravic, saj je demokratična Italija, še posebej od petdesetih do sedemdesetih let 20. stoletja, z novo zakonodajo skušala pomiriti etnične konflikte in tako ne zgolj simbolično, pač pa tudi dejansko skušala popraviti v preteklosti storjene napake. Pokrajino Bolzano obišče ogromno turistov iz vsega sveta (po številu prenočišč je tretja, takoj za Rimom in Benetkami) in je eno najbolj odprtih in dinamičnih ekonom-

skih območij v severni Italiji. Vse te značilnosti so vidne tudi v njeni sodobni arhitekturi. V nasprotju z drugimi regijami je tu zelo malo urbanistične špekulacije, čuti se zelo občutljiv odnos do ekološke arhitekture, delež politične korupcije pri javni in zasebni gradnji je zelo nizek, dokaj dobro je razvita tudi civilna kultura. Skratka, govorimo o posebnostih, ki imajo veliko več skupnega z navadami severnih sosedov kot pa s tistimi iz matične države.

HEINER OBERRAUCH, predsednik podjetja Salewa, vodilnega svetovnega proizvajalca gorske športne opreme, je zanimiv predstavnik podjetne dinamičnosti in ekološke osveščenosti. Je energičen naročnik novega večnamenskega arhitekturnega kompleksa v industrijski coni Bolzana, ki na več načinov prikazuje posebnosti podjetja in glavne značilnosti Oberraucha kot naročnika. Stavba, narejena po projektu dveh milanskih birojev - Cino Zucchi Architetti in Park Associati, je močan prepoznavni znak v krajinsko izredno občutljivem okolju doline reke Adige. Kljub razsežnostim in svoji komercialni funkciji stavba po zaslugi oblikovalcev in naročnika uresničuje redko občutljiv odnos sodobne arhitekture do krajine, narave in konteksta nasploh. Hkrati ne skriva svoje reprezentativne in reklamne vloge, značilnosti 'brand' arhitekture, ki je lahko skrajno nevarna in do okolja vulgarna. Objekt z ničimer ne popularizira ali banalizira komercialnega sporočila. Prav nasprotno: stavba je posledica raz-

mišljanja o številnih problemih, tako komercialnih, funkcionalnih, krajinskih, tehnoloških kot tudi ekoloških, prostorskih in vizualnih. Njeno arhitekturno sporočilo je obogateno z globljo in kompleksnejšo vsebino.

Posloplje je umeščeno na južni rob industrijske cone, vzdolž avtoceste Verona-Brennero. Je »prepoznavni znak celotne regije in zato čutim odgovornost«, pravi Oberrauch v videoposnetku, ki je bil predvajan na zadnjem arhitekturnem bienalu v Benetkah. V njem ni ne tajkunske bahatosti ne površnosti. Objekt s svojo velikostjo prikazuje ambientalni pristop, ki ni samo ekološki (objekt je z energetskega vidika praktično avtonomen, saj ima na strehi skrito največjo fotovoltaično polje v Italiji), ampak tudi vizualen. Masa je prikrita na dva načina: prek razgrajne in modeliranja različnih volumnov, ki tvorijo kompleks, ter s kompozicijo fasadnega ovoja, njegove oblike in barvne sheme. Ovoj je sestavljen iz niza perforiranih aluminijastih plošč. Tri barvne nianse in trije različni motivi perforacije so temeljni jezikovni in grafični elementi, ki so arhitektom omogočili ustvariti vizualno sestavljeno površino. Postavitev aluminijastih plošč sledi ritmu bližnjih vrst sadovnjakov in trt, kar ustvarja vizualno analogijo z vzorcem kmetijskih zemljišč. Vendar ima igra barv svoj najzanimivejši učinek šele v velikem merilu: po načelu vojaškega maskiranja v okolje vstopa tako, da vpije značilne sivo-zelene odtene, ki pokrivajo okoliške gore.

Proti severu objekt svoj videz spremeni: namesto aluminijastega ovoja so tu postavljene velike steklene površine. Ta dvojni register - severna fasada je sijajna in prozorna, ostale pa v bistvu brez oken -, ki objektu omogoča vključitev v okolje, je omogočen z zapleteno, vendar natančno funkcionalno razporeditvijo. Na jugu so avtomatizirana skladišča, pravi tehnološki dragulj Salewa. Na te prostore so proti severu prilepljene vse preostale poslovne funkcije, urejene v stolpih različnih višin: različne pisarne, poslovni prostori, 'showroom', velika trgovina, vrtec za otroke zaposlenih, fitnes, apartmaji za goste in za hišnika, menza. Vsi pa uživajo čudovit razgled na dolino Bolzana in v ozadju na mogočne Dolomite. Objekt torej prikazuje občutljiv odnos do okolja, hkrati pa navzven predstavlja svojo organizacijsko strukturo in ne nazadnje gospodarski in socialni odnos, ki ga vzpostavlja s svojim ozemljem. Zanimivo je, da se je Oberrauch odločil ostati v Bolzanu in se tako odrekel selitvi aktivnosti podjetja v južno Bavarsko. Zanj so izvirni strokovnjaki in tehniki tako zelo pomembni, da si preprosto ne more zamisliti drugač-

nega okolja za nadaljnji razvoj Salewe.

Prava 'vrata' Salewe proti mestu v funkcionalnem, vizualnem in simboličnem smislu so velika telovadnica za prosto plezanje, največja taka v Italiji. Je v odprtem volumnu, ki v višino meri devetnajst metrov. V njej je postavljenih 1850 kvadratnih metrov sten za plezanje različnih zahtevnostnih stopenj, od osnovnih, srednjih do najtežjih poti, namenjenih športnim tekmovanjem. Telovadnica je narejena po okusu plezalnih sladokuscev, zato je takoj postala izjemno obiskana. Idealna je tako za amaterje kot profesionalce, ne le zaradi kakovosti plezalnih poti (postavljalo jih je 11 profesionalnih alpinistov), pač pa tudi zaradi možnega odpiranja velikega portala v vseh letnih časih, tudi v toplejših zimskih dneh, kar omogoča nenehen neposreden stik plezalca z naravo in svežim zrakom.

Zaradi vseh navedenih razlogov, od ekološke občutljivosti do socialnega odnosa z lokalno pokrajino, na ta objekt kljub njegovi komercialni usmeritvi lahko gledamo kot na unikatno delo. Je produkt premišljenih in pogumnih odločitev naročnika ter aktivnega procesa selekcije: kraja (Bolzano), arhitektov (ki so zmagali na natečaju, kamor so bili povabljeni odlični strokovnjaki kot DOMINIQUE PERRAULT, BE-

Stavba je posledica razmišljanja o številnih problemih, tako komercialnih, funkcionalnih, krajinskih, tehnoloških kot tudi ekoloških.

ARTH-DEPLAZES, WALTER PICHLER, WERNER TSCHOLL), izvedencev, tehnikov in vseh izvajalcev (izbranih z javnimi razpisi, kar je redkost za zasebnega naročnika). Gre za arhitek-

turo, ki vsekakor ne kaže pasivnosti in nizke civilne kulture, kakršna je na splošno značilna za današnjo Italijo. Če bi morali na novi sedež podjetja Salewa gledati kot na sim-

bol nečesa (s čimer bi banalizirali njegovo naravo), bi lahko rekli, da pomeni nov, nedvomno pozitiven simbol v primerjavi z oblastniškimi, plitkim in vsiljivim slavalokom. ☉

Nova kolekcija modnih dodatkov
šali • rute • kravate

Vse za dom:

- brisače, kopalni plašči
- prti, dodatki za kuhinjo
- posteljnina, odeje
- zglavniki, prešite odeje
- otroški program

Prodajalne Svilanit

Celje - Planet TUŠ
Kamnik
Koper - Planet TUŠ
Ljubljana - BTC
Nova Gorica - MC in
Qlandia
Postojna - MC
Trebnje - MC
Velenje - Velejapark
Murska Sobota - franšiza

Prodajalne Homely

Ljubljana - Citypark
Maribor - Europark
Novo mesto - Qlandia

Svilanit

Moja kultura bivanja.

SINCE 1938

www.svilanit.si

Vzbudite
pozornost

pozornost

OBLIKOVALSKI PRESEŽKI

Muzej za arhitekturo in oblikovanje je v sodelovanju z ministrstvom za zunanje zadeve, ministrstvom za kulturo, ministrstvom za gospodarstvo, javno agencijo za podjetništvo in tuje investicije, uradom vlade za komuniciranje in različnimi slovenskimi diplomatskimi predstavništvi v tujini konec septembra pripravil prvo obsežno mednarodno predstavitev slovenskega produktne oblikovanja v zadnjih dvajsetih letih. S prepletanjem gospodarstva in kulture ter aktivnim sodelovanjem vladnih institucij na področju kreativnih industrij želijo promovirati vrhunske slovenske proizvode in podjetja ter povečati prepoznavnost Slovenije skozi industrijsko oblikovanje. Le tako bo Slovenija postala mednarodno prepoznavna in uveljavljena kot razvojno učinkovita država s kreativno produkcijo konkurenčnih izdelkov in storitev, z visokotehnološko razvitimi podjetji, s prepoznavnimi blagovnimi znamkami in z visoko stopnjo poslovnega ugleda. Razstava pod naslovom Silent Revolutions: Sodobno oblikovanje v Sloveniji je bila na ogled v Dray Walk Gallery, Tent London, v okviru londonskega oblikovalskega festivala, v pičlih štirih dneh pa si jo je ogledalo kar okoli 9200 obiskovalcev. Prvi predstavitvi v Londonu bo sledila naslednja v sklopu Dutch Design Week v Eindhovenu na Nizozemskem, ki bo na ogled od 22. do 30. oktobra, nato pa še v Ljubljani na Slovenskem forumu inovacij ter v Milanu in Helsinkih. Po besedah kustosinje razstave Maje Vardjan razstavljeni predmeti (nekateri izmed njih predstavljamo v nadaljevanju) posebjajo strasti posameznih ustvarjalcev, zagon, inovativni razvoj in visokokakovostno proizvodnjo. Gre tako za izdelke velikih industrij z lastnimi blagovnimi znamkami kot tudi za proizvode, ki v manjših serijah nastajajo v rokah oblikovalcev samih.

TORBICE IN NAKIT ECLIPSE

OBLIKOVANJE: LARA BOHINC ZA LARA BOHINC, 2007

Podjetje s sedežem v Londonu ustvarja in prodaja visokokakovostne, luksuzne predmete oblikovalke Lare Bohinc. V Sloveniji rojena ustvarjalka je danes ena najbolj inovativnih in zanimivih oblikovalk modnega nakita. Ohranila je globoko spoštovanje do tradicionalnih načel svoje obrti, hkrati pa črpa iz svojega poznavanja industrijskih tehnik in materialov, ki poživljajo njeno delo. Njeno oblikovanje je klasično in sodobno hkrati; njena drzna uporaba zlahtnih kovin in usnjene torbice iz kolekcije Eclipse so vroče moderne in so se že nekaj let po svojem nastanku vpisale v oblikovalsko klasiko.

JON COMPSON

STENSKI OBEŠALNIK

OBLIKOVANJE: TONI KANCILJA, 1999
FOTO: DAVID COMBA

Zasnova stenskega obešalnika iz vrste klinov za obešanje in podpiranje je domiselna igra ravnotežja, funkcionalnosti in lepote, brez odvečnih elementov. Njegova popolnost se skriva v vzornem konceptu in preprosti obliki.

DAVID COMBA

MOTORNO PLOVILO GREENLINE 33 HYBRID

OBLIKOVANJE: JERNEJ IN JAPEC
JAKOPIN ZA SEAWAY GROUP,
2009

JURIJ KORENC

Podjetje Seaway danes velja na področju navtike za vodilno razvojno podjetje na svetu. Kot odziv na svetovno krizo leta 2008 so začeli v podjetju razvijati tudi vizijo drugačnih vrednot v sodobni navtiki in rodila se je hibridna barka Greenline 33. Posebnost desetmetske barke je delovanje na hibridni (električni ali dizelski) pogon s sončnimi celicami na strehi, ki polnijo baterije kadarkoli ob dnevni svetlobi. Greenline 33 zato pluje brez hrupa, dima in nepotrebnih izpustov ogljikovega dioksida. Posebna oblika trupa Superdisplacement omogoča združitev varne in udobne plovbe z majhnim uporom, kar pomeni užitek v plovbi in majhno porabo goriva.

SVETILKA GWIG

OBLIKOVANJE: ASOBI ZA INTRA
LIGHTING, 2006

Mednarodno podjetje Intra lighting s sedežem v Mirnu je specializirani proizvajalec arhitekturnih svetil in svetlobnih sistemov. Ambientalna svetilka Gwig je nastala kot plod sodelovanja med Intro lighting in oblikovalskim studiem Asobi. Nenavadno LED-svetilo učinkuje kot svojevrsten prostorski nakit. Zamisel, da bi oblikovali miniaturno svetlobno telo, ki bi v prostoru funkcioniralo kot estetski element, se je uresničila v formi treh samostojnih LED-diod v aluminijastem okviru, ki kot nekakšen transparentni plavajoči modul združuje v sebi hi-tech tehnologijo z videzom futurističnega objekta.

DRAGAN ARRIGLER

SVETILKA SLIM

OBLIKOVANJE: BEVK PEROVIČ
ARHITEKTI ZA VERTIGO BIRD, 2008

DRAGAN ARRIGLER

Mednarodno podjetje Intra lighting s sedežem v Mirnu je specializirani proizvajalec arhitekturnih svetil in svetlobnih sistemov. Ambientalna svetilka Gwig je nastala kot plod sodelovanja med Intro lighting in oblikovalskim studiem Asobi. Nenavadno LED-svetilo učinkuje kot svojevrsten prostorski nakit. Zamisel, da bi oblikovali miniaturno svetlobno telo, ki bi v prostoru funkcioniralo kot estetski element, se je uresničila v formi treh samostojnih LED-diod v aluminijastem okviru, ki kot nekakšen transparentni plavajoči modul združuje v sebi hi-tech tehnologijo z videzom futurističnega objekta.

KOMPLET ZA VODO FLOW

OBLIKOVANJE: TANJA PAK,
GLESIA, 2008

BORIS GABERŠČIK

Oblikovalka Tanja Pak je navdih za serijo steklenih izdelkov Flow našla v elementarnem gibanju vode, njenem valovanju, prosojnosti in eteričnosti, ki jih je ujela v trdno obliko stekla. Želja, da bi ljudi spodbudila k zdravemu pitju vode brez odvečne plastične embalaže, je obrodila fino, tanko vzvalovano steklo, narejeno pri najboljših mojstrih, steklopihalcih Steklarne Rogaška. Tanja Pak poseblja tanko vez med zahtevno tradicijo izdelovanja stekla in novo kreativno tehnologijo. Od leta 2005 vodi galerijo Glesia, ki je specializirana za izdelke iz stekla.

SVETILKA BLACK CHERRY

OBLIKOVANJE: NIKA ZUPANC ZA
LA FEMME ET LA MAISON NIKA
ZUPANC, 2010

Oblikovalka Nika Zupanc pri svojem delu vztrajno reinterpretera stereotipne, vsakdanje predmete, s katerimi raziskuje vlogo žensk v večinsko moškem svetu oblikovanja. Svetilka Black Cherry je modularen skupek svetilk kot hommage »vsaki češnji na svetu, ki je blagoslovljena s preprosto in hkrati skrivnostno obliko«. Viseča svetilka je sestavljena iz krogle iz pihanega stekla, ki visi na kovinski cevi. Na voljo je kot ena sama češnja, dve češnji ali tri.

DRAGAN ARRIGLER

GRAMOFON STABI S

OBLIKOVANJE: FRANC KUZMA
ZA KUZMA, 1998 IN 1999

MARKOTUŠEK

Podjetje Kuzma se že več kot dvajset let ukvarja s proizvodnjo analognih gramofonov in ročic, pri čemer je močno zaznamovalo glasbeno tehnologijo za domače okolje. V drugi polovici devetdesetih je razvilo gramofon Stabi S, nekoliko pozneje pa Stabi XL, ki s svojo masivnostjo še danes zbuja strahospoštovanje. Gramofon Stabi S odlikuje minimalističen oblikovalski pristop, pri čemer je vse, kar vpliva na zvok, izvedeno brezkompromisno, kot na primer toga povezava med ležajem krožnika in nosilcem ročice. Tudi pri gramofonu Stabi XL ni nič odvečnega, vse je podrejeno funkciji. Vrhunski gramofon, ki tehta kar 80 kilogramov (masivni krožnik k teži prispeva 24 kilogramov), zaradi mase ne potrebuje vzmetenja, ampak le stabilen in močan podstavek.

KUHALNIK HOLEY ROKET

OBLIKOVANJE: ROK OBLAK,
SOAVTOR: LARRY WINIARSKI, 2009

MARGHERITA MARZORATI

Oblikovalec Rok Oblak je razvil ljudski kuhalnik Holey Rocket v sodelovanju z različnimi podjetji iz vsega sveta, ki se ukvarjajo z izdelovanjem briketov iz biomase. Nenavadna kolenska oblika predela za gorenje in lega briketov izboljšujeta pretok zraka in tako omogočata višje temperature za izogorevanje strupenih plinov in drugih snovi, poleg tega pa takšna oblika omogoča preprosto nalaganje kuriva med kuhanjem. Odprtokodno obliko, preprosto za kopiranje, lahko prilagodimo že obstoječim kuhalnikom, obstoječe cevi pa so hkrati tudi model za brikete. Izdelava kuhalnika Holey Rocket ne stane praktično nič, zaradi uporabe organskih odpadkov pa spodbuja trajnostno kulturo in prispeva k čistejšemu okolju.

ALPINA RACING ELITE CL IN CS

OBLIKOVANJE: JURE MIKLAVC, JAN JAGODIČ,
ROBERT KRIŽNAR ZA ALPINO, 2008

Alpina že vrsto let sodeluje z industrijskim oblikovalcem Juretom Miklavcem, ki je s konstruktorjem Robertom Križnarjem in grafičnim oblikovalcem Janom Jagodičem oblikoval enega Alpininih najinovativnejših in tehnološko najbolj dognanih izdelkov, modela čevljev za tek na smučeh Elite CS in CL. Namenjena sta tekmovalcem in zahtevnim rekreativcem s klasično in drsalno tehniko teka na smučeh in predstavljata evolucijo najnovejših razvojnih dosežkov in dolge tradicije tekmovalnih čevljev. Čevlji so zasnovani tako, da s čim manjšo izgubo energije kar najbolje prenašajo silo noge na smučko. Odlikujejo jih ergonomski volumen, ustrezen flex, odlična torzijska stabilnost, preprosto obuvanje in sezuvanje, inovativen sistem zavezovanja in lahkost.

DRAGAN ARRIGLER

SMUČI SPEEDWAVE 14, WAVEFLEX 14 IN SLX WAVEFLEX PLATE

OBLIKOVANJE: GIGODESIGN IN
RAZVOJNI ODDELEK ELANA, 2007-2011

AV STUDIO

Elan je vodilni izdelovalec smučí in smučarskih desk, ki pogosto postavlja mejnike v smučarski industriji. Leta 2006 patentirana Elanova invencija WaveFlex™ je odgovor na vprašanje, kako na tako segmentiranem smučarskem trgu ponuditi uporabniku vsestransko smučko. Nastala je smučka, ki omogoča hitro in stabilno smučanje v kratkih in dolgih zavojih, ki je mehka in upogibna ter sočasno torzijsko trdna z dobrim oprijemom na snegu. Idejo delovanja in učinka valov so razvijali v Elanu, pri oblikovanju pa so sodelovali s studiem Gigodesign in nastal je sendvič z značilnim valovitim profilom, dovršena smučka za vsestransko smučanje z enakomernim vzdolžnim upogibom in dobrim oprijemom v vseh snežnih razmerah.

LINIJA GOSPODINJSKIH APARATOV SIMPLICITY

OBLIKOVANJE:
GORENJE DESIGN
STUDIO ZA GORENJE,
2009

ARRHIV GORENJA

V odgovor na sodobne trende na področju notranjega oblikovanja in življenjskega sloga je proizvajalec vrhunskih gospodinjskih aparatov Gorenje ustvaril linijo Simplicity, kjer uporabnik z uporabo enega samega gumba izbira med programi, prikazanimi s takoj razumljivimi simboli. Funkcionalnost preproste uporabe je združena z dobro premišljeno obliko, hkrati pa je preprosti videz aparatov eleganten in prečiščen. Ergonomsko oblikovani gumb je tudi likovno prepoznaven znak, ki daje poenoteno podobo vsej liniji.

IZPUŠNI SISTEM KAWASAKI ZX10 EVOLUTION

OBLIKOVANJE: IGOR
AKRAPOVIČ S SODELAVCI
ZA AKRAPOVIČ, 2008

Podjetje Akrapovič je vodilno na področju oblikovanja izpušnih sistemov za motorna kolesa in športne avtomobile. Njihov model Kawasaki ZX10 Evolution je pomemben mejnik v razvoju podjetja. Model se od prvotnega izpušnega sistema razlikuje po tem, da omogoča 10 odstotkov večjo zmogljivost motorja in da tehta 60 odstotkov manj, ker je narejen iz titana. Postopek hidroforming, ki ga je razvilo podjetje, omogoča novo koničasto heksagonalno obliko dušilca in nove zavoje cevi, katerih namen je doseči optimalno pot izpušnih plinov. Sistem je namenjen dirkalnim motorjem, vendar je v Evropi na voljo tudi podobna cestna različica.

AKRAPOVIČ, D. D.

STOL LAJT

OBLIKOVANJE: JANEZ
SUHADOLC, 1991

DOMEN PAL

Stoli, ki prihajajo izpod rok arhitekta, oblikovalca in izdelovalca Janeza Suhadolca, imajo nedvomno skupni imenovalec: narejeni so iz lesa, ročno izdelani, unikatni in popolni v svoji nepopolnosti. Oblikovalec je stol, »ki ga je mogoče držati na konici iztegnjenega prsta in zdrži težo odraslega človeka in še kakega otroka povrhu«, oblikoval kot odgovor na očitke, da so njegovi stoli masivni in težki. Nastal je ultra lahek, minimalističen stol z osnovno formo, ki se je razvila v celo serijo lajtv, Suhadolčevih najbolj množičnih izdelkov.